

НОВА ИСКРА

У Министарству...

(из ТАСИНА ДНЕВНИКА)

*(НАСТАВАК)

Наша моја — почиње прво писмо — испунила се, када сте ви, господине министре, дошли на владу. Нека ни је са срећом. Народ је дахнуо душом, сви вас ваши пријатељи поздрављају. Као што сам вас усмено молио, тако се сада и писмено обраћам вама, да би били добри и т. д.

— Ха... — помислих — овај се обраћа на личност министрову, а писмо адресовао на министарство... Погледам потпис: стари, овејани напредњак данас кади радикале... а сутра ће певати либералима. Али то није првина. Служећи у овоме министарству, сада по четврти пут, читао сам пуно оваких писама...

„Моја је давнашња жеља, — почиње друго писмо — да ову садању моју струку заменим полицијском. Са тога се обраћам вама, Господине Министре, да би изволели поставити ме за начелника среза, где је сада место упражњено и т. д.“...

— Овај има само двеста талира — додадох — хоће сиромаш на један мах пет стотина. Мали, до душе, скок од — триста талира...

„Према мени врши се једна груба незаконитост —

грми треће писмо — јесмо ли ми у уставној земљи или не? Шта значи ово? Нити ми је што саопштавано, нити сам саслушаван, а за осам дана одређена је продаја моје покретности за дугујућу порезу. Ја не могу још пореске квите да плаћем, али баш и да писам платно порезу за прошлу годину, зар треба тако сурово власти да поступају. Тражим изузеће противу начелника среза... и т. д. и т. д.“...

Погледам потпис: познати лармација из народа. Хе, мој брајко, вама, који само лармате а ништа не радите, ником ништа не плаћате, ударно бих, вада бих могао, и две порезе. Нађи где на земљи државу, у којој би могао овако сербца да живиш и лармаш, а у пет година један пут порезу да плаћаш...

„Господине... Стеван Чвркић, из Чачка, пријемник права Јоксима Божића наследнице, — вели се у четвртном писму — тражио је, да му се накнади новац, који је испла-

тио г. Веса Протић, бив. писар среза лубињског, и упропастио. Акта су послата томе министарству у марту месецу 1891. па до сад човек није добио никакво решење... Будите добри те видите на чему је ствар и урадите шта треба“...

† Матија Бан

— Да се одмах нареди извршење. Написах цедулу архивару, да акта издаје, и означих са: „хитно“...

„Начелник округа — ског — нише министар финансија — отеже са извршењем мојих наредаба односно и т. д. а како је такав поступак на штету државне касе, то се жалим и т. д.“

— Знам га, помислих, јак партизан, али рђав и непоуздан начелник, него да се дешом нареди брзи поступак, и од начелника тражи изјашњење...

„Драги господине — нише ми С. Н. ... — Код вас је молба Филипа Пламенца, из Прие Горе, да се прими у поданство. Ја не знам какве ће информације о њему дати управа вароши Београда, али држим, да га мало ко боље од мене познаје... Ја мислим, да би неправедно и грехота било не примити Филипа под заштиту само за то, што је сиромаш“...

— Архивару: да ми одмах донесе акта о поданству Пламенчеву, те да видим ствар, а ваљда је једном наступило време, да се престане са гањањем Приегорца...

„Поштовани господине — нише ми Д. С. ... — Извините што вам поново досађујем. Нова напаст: нападоше моју мајку. Јутрос у 8 и по часова закуца жандарми на врата од моје собе. Отворим. „Седи ли овде М. С.“ зашита жандарм, без похоти бог... „Седи“... „Рекао је г. члан, да данас најдаље до 11 сати дође у кварт“... Господине, моја мати Ђерка је проте Матије Ненадовића, рођена сестра Ђубе Ненадовића, удовица Јеремије Станојевића, бив. државног саветника и попечитеља правде и просвете. Она се не зове М. С. веће *госпођа* М. С., и она је збиља то, и то једна од оних старих српских правих госпођа, каквих је данас мало... и да се она, ни крива ни дужна, не може овако терати у полицију, и т. д.“...

— Господин С. ... има потпуно право. Дигох се одмах на телефон те наредих управнику вароши: да овај случај строго изводи, свима чиновницима изда поново наредбу, да се према свима, а нарочито према оваким личностима понашају с пуно поштовања и достојне пажње.

„Ваше високоблагородије — нише ми немачки. Paul Traeger, др. философије из Минхена, на своме путу из Нина — Полазећи из Немачке за Исток, ја сам, дошав у Београд, био толико слободан да вас посетим у Министарству и да потражим препоруку да разгледам места по Србији, да могу путовати и т. д. Када сам дошао овде и хтео разгледати Нишки град и она околна места, где Турци и Цигани живе, мене је војна стража ухватила, у град отерала, и т. д. докле ме је једва командант града слободна пустио и т. д.“...

— Донста малер! Али то се може десити и дешава се и по градовима немачким, али ипак настати, да се за овај немно случај оправдамо овоме научнику, када ми се у повратку опет буде јавно...

„Поодавна се упознах са једном старином — нише Николић чиновник — који ме замоли за помоћ у истраживању његова скровишта, чега се примих и трагајући

држим да сам успео... Данас пак кажем, да је ова остава на ова два места: или у Костоцу или у плацу Милутина Пајића, или у Кленовику код Вујице Марковића. Имам уверења, да преко 30 година извесни прикривају ову оставу, која би цело српско племе осветлила и многог изненадила; и зато молим Господина Министра, да се оба ова места прегледају најозбиљније у присусаву мом и мојих људи, а кад Господ Бог да, да ово дође власти у руке, даћу моју даљу реч“...

— Сиромаш Николић! Неколико година он сања о некаквим оставама у земљи. Но није он сам. Има још много њих који по Србији ископавају благо цара Радована. А да је каквих милијуна, Боже мој, па да их одмах поклонимо овим нашим државним дуговима...

„Јављам вам, господине министре, — читам у једном извештају — да је у овоме народу пропала и крива и вера... Неки Аврам Н. ... из Ручића, вели, да је назарен, да он другу веру верује, па неће у војску да иде, нити какву службу да врши; вели, да му његова нова вера забрањује да кога убија, или власти поштује... и т. д.“

— Појава назаренска није од неколико година нова ствар, али да га има чак и под Рудником — то је чудна и опасна појава. Ах! свештеници и учитељи!... Наредих, да се одмах ово извиди, а и духовној власти јави...

„Ја као девојка имам троје ванбрачне деце, које сам родила као девојка — подноси молбу Василија И. К. из Губеревца — За издржање деце суд општине Горачке давао ми је кад 10 а кад 12 динара месечно, синоћ пак одбор општине Горачке свео ми је ту милостињу на 3 динара месечно. Жалила сам се начелнику среза Драгачевског па и начелству окр. Рудничког, по и преко њихових наредаба суд општински вели да ми издржање неће не да. Господине Министре, немам ни кућу ни кућните, а ни никаког имања, да не бих са децом линисала од глади, учтиво молим г. Министра за своју наредбу да ми издржање даје пристojно. Господине Министре, дете је најстарије мушко од 7 година, једно женско 5 и друго женско од 6 месеци. Господине Министре, молим да ми се ваше решење саопштити преко власти среза Драгачевског. Као сирота таксу немам да положим.“

— Пара, вели, нема таксу да плати, али децу без мужа може да рађа. Красан морал чак и у тако удаљеном крају... Наредих да се тражи извештај о овој мајци-девојци и њеној деци...

„Бранио сам до сада 238 криваца, а међу њима и Васу Павловића из Рожаца — нише ми познати београдски адвокат — одбранио сам доста кривих, а Васа је невин осуђен. Имајте ово у виду, па Васу не нападајте, по га заштитите по могућству; а Васа то заслужује. Одобрите му три дана да овде остане. То моли и т. д.“...

— Ха... лонове један — рекох полугласно — сва је Васица крађа у твојој каси. Познајем те добро, јер те одавно пратим. Када ли ћеш једном долијати? Па онда се дигох од стола и одгласах на телефону овако управнику: Наредите да се тражи у вароши опасан злочинац, Васа Трунта. То је онај, што је покрао госпођу

ВАН ДАЖЕ

СИН КАРЛА I. ВЕЛИКОГО КРАЛЯ

Ленку Нешићку на Врачару, а осим тога, извршио је и у Београду и у Србији више опасних крађа. Био је три пута на робији. Врло је вешт и дрзак. Чим га ухватите, осудите га на прогонство, да се више никада амо не врати...

„Ми смо се поделили у партије на један другог сатиремо и убијамо — јада се један паћеник — а странци се увукли међу нас, па освајају један по један положај, хватају једно по једно место, па њима увек добро. Мењале се сваки дан владе и партије, њима не може боље бити. Они не хитају. Они раде полако, али сигурно. Срби дижу ларму, странци онако из тиха, све са бесмехом на уснама, лукаво и вешто потиескују нас са наших положаја. До пре двадесет година у нас није било партија, али је било пара. Странци, видећи нашу слогу и пуне касе, повикаше на нас: да нисмо модеран народ, да нисмо образовани, него да се поделимо у партије... А ми, будале, поверавасмо томе. Стадосмо се делити у партије — али у оној галами и свађи нашој не припазисмо на наше ценове... После, када довршисмо уписивање у партије, манисмо се руком у ценове — али они празни. Странци нам однесу сву готовину. Још нас задужише са 400.000.000 динара... и т. д. и т. д.“...

— Бога ми, пријатељу, рекох за се: готово да имаш право. Па наредих, да ми се одмах донесу акта, те да извидим жалочеву невољу...

„Милета Јовановић и Муја Живковић, бивши робијашни — јавља начелство Подунавско — који су пре десет дана помиловани од казне, разбили су судницу општине Баничке ноћу између 7. и 8. тм. и однели касу сандучару, у којој је било до 300 динара“...

— Ствар саопштити министру правде, да гледа наћи начина, како да се успори са овим учесталим помиловањем опасних злочинаца, када и иначе наши заводи не поправљају, него још кваре осуђеника.

„Суд општине Мариновачке оптужује сталном окружном одбору писара среског г. Николу Јовановића, што издаје наредбе противне законима, што иде по срезу. Стални окружни одбор прихваћа ту тужбу и решава: да се Никола као недостојан удали из државне службе, и у том смислу да се учини представка Министру унутрашњих дела“...

— Хе... ама... тражите ђавола — помислих. Даш му прет, он хвата читаву руку. Донета чудан народ. Држи га у стези, слуша пандурски. Пружи му слободе, он ради душмански... Зато писати начелнику, да он даде на строго знање одбору: да је он прекардашио свој делокруг, и да се не усуди више тако што радити. Његово није нити ће бити, да чиновнике предлаже, ни поставља ни смењује... Председника општинског да узме на одговор и казни.

„Тимочки окружни одбор издаје распис свима општинским судовима у своме округу, и објашњује им: права и однос између општинских и полицијских власти“...

— Е ово је и сувише — наљутих се, па одох одмах Министру да му ствар као хитну изнесем. Одбор је после

добрио своје, али сам и после оназио, да се већ по неки виђенији људи, из саме владине странке, почели мрготити на радње и поступке неких окружних одбора...

„Високопоштовани пријатељу — пише ми консул Стефани — молим најучтивije извести ме: да ли је у Србији трговина са експлозивним материјама законом или каквим особеним наредбама регулисана и т. д.“

Наредих одмах експедитору, да ми донесе једну штампану наредбу о руковању са динамитом и т. д.

„Суд општински у Влату — жали се Радисав Петковић, из овога села, — осудио ме је на пет дана затвора зато што сам радио на летњег Св. Аранђела и т. д.“...

— Узнем да разгледам акта и у њима нађем овакав реферат кмета сеског: „Ја сам по наређењу овоопштинског председника још синоћ наредио послужитеља овоопштинском, те је јавио сељанима села Влата, Лопашнице и Церовика, да ни један данас не ради, пошто смо у 1891. г. страшно пострадали од града, пошто је решено, да на тај дан никако више не радимо; но јутрос у зору отишао је Радисав Петковић са радницима на својој њиви да жње; ми смо му јавили да људе своје од рада отпустити, но он није хтео да на опомену власти учини, за то молим суд да га казни“...

У том улази благајник Сарајевчић:

— Шта да се ради, г. начелниче, са овим аконтирањем ако ко Бога зна. Добио сам извештај, да је срески начелник Н. који је ономад отпуштен, дигао на 1200 динара аконтације. Када је био у Бави аконтирао је 300 динара. Премештен у Јагодину, чим је дошао тамо, прво му је било да напише квиту и да дигне 250 динара. После, када је постављен у Петровац, па редом док је намирио онолику суму. И није он један тако дигао...

— Знам све то. Министар је, по мом предлогу, пре двадесет дана наредио, те смо тражили списак свију аконтација у среских и окружних каса. Баш јуче добио сам и последњи извештај, па да видиш, да се камениш. Ко то није аконтирао и предигао. И начелници и капетани и професори и ревизори и учитељи и писари и практиканти и пандури и диферанти, и сви редом... Један бивши начелник дигао на три места по 300 динара. Један опет професор, пошао човек у ревизију, да обилази школе, и где је у коју окружну варош свраћао, ту је аконтирао.

— Брука...

— Море, та брука кошта милијуна. Синоћ сам нешто онако површно почео да сумирам, па биће да саме аконтације има преко два милијуна...

— Несрећа. Казао сам ти ја — нема помоћи...

— Свакој бољи има лека, па и овоме злу има помоћи. Само да нам је сталности и времена.

— Јест... добићеш времена... Сад сам из моје канцеларије видео — уђе г. Н. на *Капију*...

— Свеједно... Усрећи ће се Србија са њим...

— Грабе се за ове проклете министарске столице. Један другом подваљују, а послови се по свима струкама из дана у дан претрпавају...

— Није њима до послова, но до масних положаја и добрих плата... Да се сами поткрпе, а и да своје пона-мештају на добра места...

Сарајевчић оде, а ја продужих читање писама:

„Жалим се господину министру — пише Милосав Јовић из Раброва — на власт, што је ослободила Вуко-сава Тодосијевића, из Градиншта. У време прошлога вели-

да она од Николића, шнедitera, одузме и пошље му његов *кофџер*“...

— Безобразни странац! Непозван дошао у Србију, силом нам се наметнуо, овде паре зарадио и одио, и ето како се захваљује на гостопримству!...

„Овом молбом обраћам се вама, господину министру, пошто сам школу свршио с правом, да ми се даде одгова-

Ј. Пешинѣ

Војислав Илић

кога поста дошао сам у његову механу, да ручам и затем поспо јело. Но механџија уместо поснога, изнесе ми мрснога наприкаша, те се тако оирсим и т. д.“

— Разгледам жалбу, да видим: да ли је и појео сав наприкаш. Бога ми — смазао све. Пошто се најео, он се онда тужи...

„Стеван Ковач, из Пелчаха, у Штајерској, обраћа се непосредно *Владаоцу* и тражи, да се нареди полицији,

рајући положај, за који сам се спремао и за који изодавна постојану жудњу гајим. Прилажем приложену под један сведоџбу, коју, молим да ми се врати... и т. д.“

— Погледам потпис — свршени правник. Рукопис неписан, нечитак; хартија измрљана, стил пун погрешака!... Воже мој! колико ћемо и колико још узди-сати за рано умрлим великошколцима: Владимиром Ни-колићем, Миланом Радовановићем, Алексом Радовано

ићем, Милетом Јовановићем и толиким ђацима изучава-
цима...

Послужитељ Илија уноси и меће на сто новине. По-
гледам — у јединоме опозициономе листу почињаше се
уводни љавнак:

„Навика је друга природа. Ко је навикао да тражи
странутице у животу и раду, њега ћете бадава учити да
иде правим путем. У јавноме животу рђаве су навике
велико зло, јер од њих нема штете само појединац него
цело друштво... Закони су на првом месту позвани, да
упућују на пут правде и поштења. Али је закон мртва
књига све дотле, докле га вршиоци његови не разумевају
или неће да разумевају или га извршу и злоупотребују...

— Лепо написано. Паметно казано. Све је у истини
тако. Само што писац није тако и радио, када је на вла-
сти бивао... Ах! господо декламатори, све вас у прсте
знам. Као гимназиста трчао сам за вама по дворишту
велико-школском и на онда омладинској скупштини сваку
реч вашу гутао, мислећи да вам од срца долази. Само
после десет ли година, када сте на владу дошли, изда-
вали сте поверљиве наредбе, да се невини људи, ваши
политички противници, гоне и хапсе...

„Господине министре! — нише газда Јовша, човек
из народа — жалим се, што се у овој мојој општини
једном не смењује овај насилник противу којег народ
ропће и његова насиља не може да сноси. Ја знам,

да му г. начелник срески страну држи. Са тога се жа-
лим и т. д.“

— Знам те добро, газда Јово. Но дуже времена и
ти вараш, па код свију партија лепо пролазиш. Народу
дајеш новац на зелен и последњу му пару извараш, а
јавно се продајеш као спасаца његов... Десну руку
пружаш капетану, да се с њиме рукујеш, а леву тураш
у јанцих Драгићу и Дукићу, оглашеним разбојницима, те
са њима пљачку делиш... Али ипак да ти жалбу изви-
димо...

Међу званичним писмима пађох и једно лично мени
адресовано из Будапеште:

„Драги брате књижевниче... Ја бих у своме кален-
дару „Орлу“ хтео да донесем један лепо погођен лик твој
као највећег и најславнијег српског криминалног писца
са биографијом и прегледом твога књижевног рада...
Молим те, да ми то дозволиш и т. д.“...

— Погледам потпис: Чика Стева В. Поповић, управ-
ник Текелијина завода... Ех, помислих... поштовани
чика Стева хоће да ме унесе међу онолике славне кален-
дарске бесмртнике... Шта ће ми то?... Забележих да
му одговорим: да ме од тога поштеди. Ја држим, да нисам
толико заслужан, да ми се слика штампа и т. д... У
осталом, тако сам раније одговорио и уредницима: „Зоре“
и „Босанске Виле“, који су тако исто тражили моју
слику и биографију...

(наставите се)

Тајне сузе

Аидиш ону колибицу,
У маленој оној њиви,
Ту сирота, усамљена,
Породица једна живи.

Отац, мајка трче, раде;
Худи усев сеју, жању.
И у беди и невољи,
Сузе лију ноћу, дану.

А те боле, а те сузе,
Где би годи пала која —
Песник сваку забележи,
И свима се знаде броја.

Само оне бисер сузе,
Што их њихна ћерка лије —
Њима рачун нико не зна,
Њих изброј'о нико није!

Сокољанин

Аристотело и Плиније као природњаци

из кн. Дра Рад. Лазаревића

Албертус Магнус (рођен при крају XII века) велики доминиканац са крстом у руци и вером у души, тражећи Бога по стазама науке, рекао је ово: „У верским стварима верујем Светоме Августу, у медицинским Хипократу и Галену, а у природњачким Аристотелу више по ма коме другоме.“ Ова изрека довољно показује, да нимбус којим је био окружен дух Аристотелов не само да није потамнео после његове смрти нити након два три века, него да је сјај његов још дугим низом векова обасјавао тамно поље природних наука прошлих доба и да је допирало далеко далеко преко половине

тела и Александра. Не зна се поуздано узрок овој распаду између њих, али ће на сву прилику бити, да је охоли и обесни завојевач хтео да савлада и Аристотела, али његов велики дух, као што би чинио и сваки други велики ум, није хтео да савије своја крила ни пред једним Александром Великим. Док су били у добрим односима, Александар је знатним сумама потпомагао Аристотела у његовим студијама природе. Плиније вели о томе ово: „Александар је горео од жудње да позна природу животиња и умолио је Аристотела да их проучи и опише. На тај циљ ставио му је више хиљада људи у Грчкој и Азији, а нарочито ловце, рибаре, чобане и т. д. на расположење и тако су

Главна капија Нишке тврђаве

средњег века. Грађа, коју је Аристотело покупио стајала се чврсто вековима и тек позије доба почело је на њој поправљати и дозиђивати, али темељ је остао да и даље сведочи, како радови ђенија не могу ни векови да потру нити да их напредак поништи.

Аристотело је рођен 384. год. пре Христа у Стагири и отуда је прозват Стагирит, а умро је 322. пре Христа на Халки (Еубеа). Био је син лекара Никомаха у Хели. Год. 343. пре Христа позвао је Филип македонски Аристотела за васпитача свога тада тринаестогодишњег сина Александра, доцније Александра Великог. Ту је остао код Александра и поучавао га и доцније кад је Краљ Филип почео употребљавати свога сина Александра за државне послове, па и кад је Александар примио владу остао је Аристотело код њега као пријатељ, и тек у последњој години свога живота напустио је нека хладноћа између Аристо-

стотела и Александра. Не зна се поуздано узрок овој распаду између њих, али ће на сву прилику бити, да је охоли и обесни завојевач хтео да савлада и Аристотела, али његов велики дух, као што би чинио и сваки други велики ум, није хтео да савије своја крила ни пред једним Александром Великим. Док су били у добрим односима, Александар је знатним сумама потпомагао Аристотела у његовим студијама природе. Плиније вели о томе ово: „Александар је горео од жудње да позна природу животиња и умолио је Аристотела да их проучи и опише. На тај циљ ставио му је више хиљада људи у Грчкој и Азији, а нарочито ловце, рибаре, чобане и т. д. на расположење и тако су

постале оне књиге о природној историји животиња.“ По уверавању једнога Аристотелова савременика, Александар Велики потпомагао је Аристотела са 800 таланти (преко 4 милиона динара!). Тако је могао Аристотело да проучи животиње, и да нам остави дело, које је, као што је речено, близу 2000 година искључиво владало знањем о природи, па и данашњим даном, кад је ово знање далеко одмакло, није без вредности. Број његових списа о животињама није тачно познат. Плиније их цени на 50, Антигон на 70, Диоген Лаерције на 31. На сваки начин било их је доста бројем, али, на жалост, многа су сасвим пропала. Најважнија су му зоолошка дела: „Историја животиња“, „О деловима животиња“ и „О расплођавању животиња“. Прво дело засновало је славу Аристотелову. Али и од ових заосталих дела његових нису сва верна оригиналу,

него су у току времена претрпела многе измене и уметке и тиме је знатно измењен први текст оригиналних Аристотелових дела.

Велики Стагирит је први прикупио сва тада позната факта и посматрања о домаћим и туђим животињама, али се није задовољио само тиме, него је испитивао и њихов унутрашњи склоп, њихов живот и располавање. Све је ово скупљено у горе поменута дела, а по себи се разуме, да овако огроман посао, нарочито у оно доба, није могао остати без заблуда и махна. Кад и данашњи најбољи ипаци нису чисти од заблуда, и то данас кад им стоје на расположењу толика средства, онда је лако појмити колико ли је тек тешко морало бити Аристотелу све проучити и описати без икаквих помоћних средстава и литерарних података.

Аристотело није био систематичар, али је опет зато поделио животиње на разне групе. Више животиње скупно је под именом Енаиме. Групе, на које је поделио више животиње, нису јасно обележене, док су међутим тачније подељене *анема* = бескрвне, у којих нема црвене крви. Ово је њихова подела по Аристотелу:

1. Малакија = мекушци.
2. Малакостранз = мекољускасте.
3. Остракодерма = тврдољускасте.
4. Ентома = инсекти.

Из 10 књига Аристотелове *Историје животиња* биће, мислимо, довољно ако се наведе једна група животиња, из које ће се најјасније видети суштина Аристотелових погледа о животињама. За овај циљ послужићемо се инсектима а у главном држаћемо се, како за Аристотела тако и за Плинија, радова С. Шенклинга*)

Аристотело описује инсекте као бескрвне животиње са зарезима (ентона) на трбуху, леђима или на боковима и у којих телесна сустанција није ни коштана ни месната него је нешто средње између обојега. За најбитније у инсеката као да је Аристотело сматрао поменуте зарезе на њихову телу. Према томе урачунао је у инсекте и *стопноге*, *паукове* и *црве*, и ако они последњи немају мало пре споменућу телесну сустанцију. Аристотело описује само 80 врста инсеката, што је веома мало према њихову стварном броју и тако честој појави. Неки коментатори његови приписују то слабом занимању Аристотелову са инсектима. У главноме опажамо у Аристотеловој подели инсеката неке црте које вреде и данас. Он их је поделио овако:

- 1). Птерота = крилати инсекти.
 - а) Колеоптера = тврдокрилци.
 - б) Анелитра = голокрилци.
 - аа) Диптера = двокрилци.
 - бб) Тетрантера = четворокрилци.
- 2). Антера = бескрилни инсекти.

О осталим карактерним особинама инсеката наводи Аристотело, да је сваки инсекат састављен из три дела: главе, дела у коме је желудац са цревима (задње тело) и део између ових обојих (груди). Очи у инсеката сматра

за савршеније органе њихове; њих има у свију инсеката. Неки од њих имају зубе и хране се сваковрсном храном, неки имају клеште и примају сваковрсне течности, као н. пр. муве (мија), или сисају крв као мува слепица, (миопс) и обад (опстрос) или се хране биљним соком као пчела (мелита). И чуло мирисања развијено је у инсеката што је Аристотело опазио по пчелама и неким ларвама, које могу да омиришу мед још издалека или по мравима који могу да се растерају јаким мирисима. О укусу у инсеката уверио се Аристотело по томе, што се они не хране сви једном храном него сваки има своју нарочиту храну.

Инсеката има крилатих и бескрилних а има у неких у једно исто време и једних и других као нпр. у *мраву* и *свитаца* (пиголампис). Крилати су инсекти или двокрилци, као што су муве, или су четворокрилци, као пчеле. Сви инсекти лете без помоћи репа а немају на крилима ни дршке ни перја. Делимично су права крила покривена тврдим поклопцем (елитрон). Аристотело спомиње и ноге и пинке у инсеката, али за ноге не наводи број, јер у праве инсекте увршћене су и неке животиње које строго не припадају инсектима.

О унутарним органима Аристотело наводи, да одмах иза уста долази црево, које је у већине просто и иде право до свога завршетка, а у мањине је извијугано. Дроба (спланхион) — под којим се разумеју плућа, јетра, бубрези и изети — инсекти немају, као што све ово немају ни остале бескрвне животиње.

Инсекти немају ни гласа нити могу да говоре, али имају чујне тонове, који постају у унутрашњости а не спољним ваздухом, јер инсекти *не дишу*. Скакавци зврче трљањем ногу за скакање.

Готово сви инсекти преспавају зиму, разуме се, сем оних, који угину раније и не доживе нову годину. Пчеле спавају само кад су најхладнији дани.

Што се тиче располавања инсеката Аристотело је мислио, да неке постају саме по себи, а неке и од росе, снега, ђубрета, а неки и од труле земље, биљака и других сличних ствари. Многи се располавају парењем мужака са женком, — дакле полним путем. Описујући акт парења Аристотело греши, јер придаје женки оно делање које припада мужаку, а ово је јамачно потекло из погрешног посматрања. Аристотело опширно описује располавање лептирова, али у томе је измешано много истинитог и лажног, као што ћемо мало ниже видети.

Лептири — психе — постају од гусеница које су у почетку мање од пројина зрица, али брзо порасту до малих црвића и онда постају гусенице. Растући даље најзад дође време кад не могу више да се крећу, промене свој облик и постану *бенчице* = хризалис. У овоме стању имају потврђу љуску за омотач, не једу, али се крећу кад се додирну; а утврђене су концем за своје место, немају уста нити се на њима опажа ма какав уд. После неког времена прсне омотач и изишли лептир. Инсекти под именом *ипера* и *иснија* постају од извесних гусеница које

*) S. Schenkling, у Wochenschrift für Entomologie I Jahrg. № 30 и 31, 1896, и № 1, Bd. II 1897.

се при ходу повијају „као таласи“ т. ј. опружајући се једним делом унапред, савијају друге и тако повлаче задњи део за предњи. То су наше Геометре. Од једног великог црва са роговима, после првог преображаја постаје гусеница, затим кокон = бомбикон. Овај кокон испредају жене на вретено и од његова испредена конца праве жене ткиво. *Кантарои* праве ваљке од ђубрета, отпочивају зими у њима и уносе црве у њих, из којих после опет постају кантарои. *Комарци* постају од аскарида а ови од блата по потоцима и рекама. Буве — псилане, постају из најниже трулежи, јер се развијају на местима где има сасушених изметака. *Стенице* се развијају из животињске влаге, која се напољу одмах згусне. *Мољци* — сетес — постају од прашљиве вуне, а нарочито постају лако кад је у њој затворен какав наук, јер он усисава вуњину влагу.

Аристотело зна доста и о начину живота неких инсеката, зна да неки живе друштвено као пчеле, зоље и мрави,

и то или под старешином — хегмоном — или без њега. Из података које износи Аристотело, види се, да је пчеларство у његово доба било доста развијено, али се није поуздано знало како постаје пчела. Неки су савременици тврдили, да се пчеле не расиљавају полним путем, него свој намот доносе из цвећа, у коме постаје сам по себи, неки су опет тврдили да ово вреди само за трутове — кефен —, а пчеле раднице — мелита — постају од краља, василена (наша матица). Само пчеле прикупљају мед и носак; мед капље из ваздуха, нарочито при рађању звезда, и кад се дуга спусти; он се стврдне тек после 20 дана а пре тога времена жидак је. Восак за саће справља се од цвећа; у ћелијице уносе пчеле свој намот и легу пчеле као тиде. Како се ћелијица затвори одмах добијају младе пчеле крила и ноге и кад се доврши растење, онда пробијају заклонац и излећу напоље.

(СВРШИТЕ СЕ)

Т. ПЕЈАТОВИЋ

Манастир Сопотани с околином

Пролећна песма

— МИРОН —

Лавуј пева у сред јоргована,
Нежна песма и неба се лаги. —
О певај ми, тицо богодана,
Твоју песму моја суза прати...
Ох, сећам се, пролеће је било,
На мене се осмејив'о Мај;
Срећа срцу пружала је крило
И оно је налазило рај.

✱

Век младости, заноса је мин'о,
Кад сам сањ'о препун чисте вере,
Када сам се у свет далек вин'о,
Љубљен био, љубио без мере...
Пој славују у том скромном куту,
Песми својој шири крила лет —
На живота разгаженом путу
Врло ретко налази се цвет.

С пољског М. П.

Тенералова кћи

— РОМАН —

написао

Н. Н. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

VI

— Шта хоћете од мене? Ја не разумем!... Шта тражите од мене? до крајности непријатељски питала је Марија Владимировна две жене што стајаху пред њом. По њезиној нестрпљивости могло се очекивати да ће тога часа окренути леђа својим гонџама.

— Учините нам милост, госпођице, лепа ви наша, усаветујте је... Преклињем вас Господом Христом... Усаветујте је, кобилу моју циганску... Ништа с њом не могу учинити! говорила је, понизно се клањајући, мршава жена у флавелској аллатној блузи, убраћена вуненом маријом. Говорила је чистим малоруским језиком.

— Кога? Шта? Због чега? Какву кобилу? раздражујући се све више, скоро се на њу издирала учитељица.

— Моју девојку, моју кћер! Ево је где стоји, несрећа проклета, ево где је њушку окренула!... разјашњавала је жена, показујући очима на здраву и румених образа девојку, која донета беша „окренула њушку“ према прозору и са довољно презирања гледала и своју матер и учитељицу. Жена је настављала: Познала се, гад несрећни, с Омељаном Цвиркуном, а Цвиркун је Ђидија и за свашта коловођ. Одлазила му је ноћу и с њим је, проклетица, под једним кожухом спавала...

— Чујете ли ви! гушећи се од гнева проговори Марија Владимировна: како ми ви емете причати о таквим стварима? Ко вам је за то права дао? Ја ништа не знам а ништа и нећу да знам — ни ваш глупачки језик ни ваше ствари!... С каквим правом долазите ви у мој стан? Ја вас не познајем, оставите ме на миру!...

Сурово се окрете и, гневно затворивши врата пред носом жена, побеже у другу собу и леже на постељу.

Шта је то? Шта је то? Значи, да овде није у својој кући, да не располаже својим временом: треба да услужује ове жене! Неколико дана пре тога дође неки старац са молбом да му она напише писмо сину који је служио у војсци, негде у Харкову. Она га је, разуме се, одбила. За што да пише? — Црквени тутор тражио је њено познанство и молио да му крсти унука. На јесте, требало је још само да се овде и орођава. На послетку дођоше и те глупе жене да лапају такве непристојности које су је, ето, извеле из стрпљива. А најглавније је, што се све то изручује на њу, јер Зинаида Петровна скоро никад и није код куће. Већ се спријатељила са попином породицом, па чак и са снахијом. Вели, да су то красни људи и да воли кад је с њима. Изгледа, да се утешила. Снахија је био у посети код ње, код Маничке, али га је она примила

хладно и званично, само као школског надзорника, а понадија још вада очекује њезину посету. Како је све то несносно, досадно и глупо!

А Пољањев не пише ни речи! Да ли је и он подлац као и сви други што их онако брзо напустише? Не, то не може бити. Он само није знао где су оне, а сад му је она доставила своју сеоску адресу и он ће, сумње нема, похитати са својим писмом.

У суседној соби разговор се продужавао. Хивра се извукла из своје избе.

— Узалуд си долазила, Килина, узалуд! Није то Клаудија Антоновна, покојница... Она је умела да туђу невољу прими као своју!... А она — сачувај Боже! Ненако је сурова.

„Опет та Клаудија Антоновна! накосно помисли Марија Владимировна: — Опет она! Као да је у овим собама остао дух њезин који ме непрестано гони!... Каква је то била? Мора бити наказа каква или уседелица, која није имала среће да се уда... Само то, јер иначе како би излазила на крај с овом прљавиштином, па чак и чењалала дивље деринште. Мрзим је, мрзим као душманина свог!“...

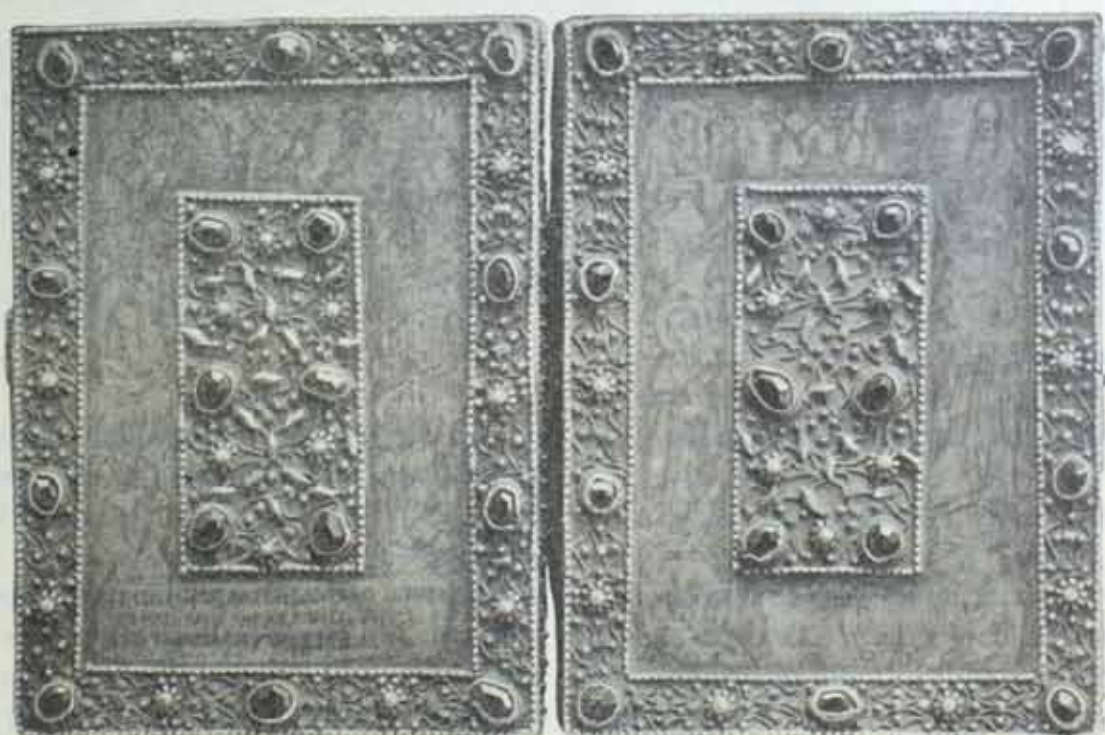
— Господе Боже! Том сам се и надала! — говорила је жена: мислила сам, учитељица је, а дошла сам јој с поштовањем, — девојка ће је, може бити, и послушати... Што се смејеш, криво шванска? Бестиднице једна!... И надала сам се томе!... Реците ми, за име Божје, за што је тако оштра? По изгледу — не може боља бити, као цветак... А гледај сад ти!... Не да ни приступити!

— Боља је била Клаудија Антоновна! — с уверењем рече Хивра.

„Шта? Она, та лицемерка, та олупотина, уседелица: она боља и лепша од мене? И у то веровати? Дабоме, она је Хивра одушевљена њоме, јер је можда од ње добила за успомену неколико старих одела и других трица“.

Жене отидоше. Хивра се опет увуче у своју избу. Марија Владимировна лежи на постељи, не мисли ни о чему већ само пакости. Прелази погледом преко собе и свугде налази ма шта што опомиње на Клаудију Антоновну. Њезин намештај, њезине књиге, мастионица, застирач... Дође јој да све то сакупи у гомилау, па да избаци кроз прозор.

Зинаида Петровна вратила се од свештеника. На дворишту већ сумрак. У стану већ прохладно; то је — новембар. Зинаиду Петровну пресретну Хивра и заједно уђоше у собу. Марији Владимировној није било до разговора с матером. А и о чему би? Причаће јој само о ономе о чему је разговарала код свештеника. Можда ће

Иконица Бирчанин Ианје

чути да је онде био и снахија, и, може бити, да је тај снахија-свињар већ почео, и не без успеха, да облеће око ње! Маничка се учини као да спава, само да не би слушала материни причање.

— Биће да је заснала! прошанта Хивра. Овде је, знате, била Килина са ћерком.

— Каква Килина?

— Килина Вороњенкова...

Хивра потанко исприча све што је Килина молила и шта јој је одговорила Марија Владимировна.

— Управо, може се рећи, отерала је... А то није лепо, тако ми Бога није лепо!... Клаудија Антоновна сваког је дочекивала, раскићивала, добром речи тешила и према сваком била пријатна... Да! А и како су је поштовали!... Верујте ми, чак су и старци, кад би Клаудија Антоновна ишла улицом, застајали, скидали капе пред њом и дубоко јој се клањали...

„Опет о њој! Опет!“ пролетало је по глави Маничкиној, те се окрете и леже на бок, лицем према зиду. Хивра и Зинаида Петровна ућуташе за часак.

— Па реци ми, молим те, каква је то личност била Клаудија Антоновна? — упита полугласно Зинаида Петровна, старајући се да не пробуди кћер. — Свугде о њој чујем...

— О, красна је била! одушевеним шепатом одговори Хивра: то је била личност! Кажем вам, то није била жена, него управо да кажем — анђео... Ваш добро рекох — анђео!... Шта је све она подносила. Право рећи — мученица... И све по својој вољи, нико је није гонио, нико... Зна се да је учитељица само дужна да писмености обучава, а ничем другом, тако као што ваша госпођица и ради. А она... Господе, какве је муке она подносила!

— Шта је она била?

— Како, шта је била? Клаудија Антоновна шта је била?

— Да, она... То јест од какве је породице?

— Од велике породице! с осећајем поноса одговори Хивра, а тај је осећај био тако дубок да јој шапат и нехотице пређе у груди то: она је — генералова кћи! Да!

— Зар?

— Генералова!... Својим сам очима видела...

— Шта си видела?

— Видела кад је овамо долазио сам генерал, отац Клаудије Антоновне, да!... Дошао је сав, може се рећи, у злату: и на раменима злато, и појас златан, и сабља златна, и медаља и друго... А да шта сте мислили? Мислили сте да је простакиња? Не, генералова кћи!

— Па шта је њу нагонило?

— То јест, да ступи у учитељску службу?

— Да, да!

— А Бог ће је знати. То не знамо. Знам само да је генерал доиста долазио из неког далеког града, ако није из самога Кијева. И она га је звала татицом. Звао је покојницу, и Бог зна како, да код њега живи, али

она ни по што. Молио је, плакао пред њом; сама сам видела, како је плакао. А кад виде да му сузе ништа не помажу, поче и претити. Ударао је песницом по столу и викао: ја ћу те нагонити, ја ћу те преко полиције, по етапу, вели... А она — ништа, ћути, само главом маше... И на послетку јој рече: па, вели, кад се тако противиш оцу свом рођеном, ево ти: одричем те се на веки-веков, и никаквог наслеђа неће ти бити од мене, никад ни до века! А она: какогод, вели, хоћете татице, али ја своје решење не могу променити... И тада он оде.

— А кажеш, била је млада?

— Сасвим млада... Око двадесет и три године, ето тако као ваша госпођица... А каква лепотица, Боже мој, каква лепотица!...

— Лепотица, велиш?

— Уписана као на картама! Ако је по вољи, могу вам њен портрет показати...

— А зар има?

— Има. Ја га чувам на таквом месту где га нико не може наћи... У орману... Оно, можда је и грех, али ја чувам као икону, јер мислим да је у ње душа била светитељска... Донста! И ја сам је тако заволела, покојницу. Нека јој Бог душу прости... Ако хоћете, хајдемо у школу, показаћу вам...

— Хајдемо, хајдемо, покажи! Зинаида Петровна веома се заинтересова о портрету пређашње учитељице. Да је била лепотица говоре сви: и попа, и попадија, и њихова кћи, и снахија. У снахије се, при том, указа на лицу мрачан осенак, који је, по свој прилици, сведочио да је измеђ њега и покојнице била некаква непријатна историја.

— Хм, да, била је лепа, то јој се не може порећи! говорио је он гласом као да би хтео рећи: а о свему би се другом још могло препирати. — Али, додаде он: чудна жена.

— По чему то?

— Како да вам кажем? Ја мислим да она није имала довољно срца.

— Без срца, дакле?

— Не, не кажем „без срца“. Што се тиче мило-срца према ближњем и... другога теме слично, била је она, како кажу, и одвећ осетљива. Али разумећете ме, — сама девојка у селу мора да пати од досаде и, тако рећи, треба да захваљује судбини ако јој пошаље човека пријатног и љубазног... Разумете? Ја не говорим ни о чему онако... Него просто да се време утуца!... Али она — ни опецелити!... Саме дрекосте... Била је чудна, врло чудна жена!...

Зинаида Петровна сасвим је правилно разумела смисао те приче. „Биће да јој је предлагао, а она га отерала до ђавола!“ објашњавала је себи у мислима.

Обе жене уђоше у учионицу.

VII

Марија Владимировна диже се са постеље. Веома се изненадила што је осетила интересовање о пређашњој учи-

тељици. „Зар је доиста била лепа?“ питала се, а то питање као да јој је месо кидало те хтеде да га што пре реши. „Млада, лепа, генералова кћи... Отац долазио, распитивао... И таква судбина!... Добровољни покушај!... Шта то значи? За што?“

И Маничка никако није могла одгоненути, шта је то било у стању да нагони девојку, која је имала средства за потпуну срећу, да се зарије у ову тесну, непријатну јазбину, и да се осуди на досадан живот, на тугу, усамљеност, бедност. Она разуме свој положај: осим овога ништа јој друго није остало; али шта би све она дала кад би се ма како могла избавити од своје зле судбине! А сад јој ето, у један мах, говоре о девојци која је добровољно узела на се такву судбину а бољу одбацила.

„А да ли је баш била лепа?“ Ово јој питање изгледаше толико важно, као да би по њему могла разрешити

осим брлога и таквих нападија и њихових кћери. И ето одгонетке тој целој легенди.

Манички одлакну у души што је ето тако скинула тај ореол са главе пређашње учитељице. Остало је још само да се реши и она кажа о генералу. Па ни то није било тако тешко. Ко је видео тога генерала? Хивра, и увек та Хивра, тај главни извор све славе пређашње учитељице. Боже мој, где ли је учило то бедно створење да разликује чинове и мундире, и ко сме јамчити да тај генерал није био какав војни писар или телеграфиста?

„И по свему излази да је она била наказа, олупотина и ништа више! Иначе... иначе све ово не би се могло објаснити!“

Уђе Зинаида Петровна и унали свећу.

— А зар ти не спаваш? Нисам хтела да те узнемиравам па сам била отишла у учионицу.

Т. Пелатовић

Манастир Сокобани

сву нејасност: ако је била лепа, онда је у њезину животу морало бити тајне; ако ли није, ако је, напротив, била наказа, онда је све јасно: самољубље је њу догонило у пустињу, велико женско самољубље које не може да поднесе у друштву улогу другог реда.

У осталом, сва ова неизвесност сама је по себи брзо ишчилела. Чак се и осмехну, кад се сети, из каквих су извора долазиле све те похвале о лепоти пређашње учитељице. О, доиста, била је лепша од Хивре, па по свој прилици и од нападије и њезине кћери (Маничка их, истина, није видела, али је њезино пакосно уображење замишљало њихове портрете не баш у најпријатнијим бојама) и, разуме се, да је према томе морала изгледати као лепотица.

Снахија-свињар морао је да се поклони пред њом, јер, по свој прилици, тај медвед ништа боље и није видео

— Како сте љубазни!... За дивно чудо!... са јетким осмехом проговори Марија Владимировна.

— Шта ту има чудно? Ја сам се, мислим, увек старала о твоме здрављу и о свему другом.

— И о срећи, зар не?

— Ах, доста већ пребацивања... Доста!

Зинаида Петровна ухвати се за слепоочице као да хтеде показати да јој од тих пребацивања и главобоља долази; али од главобоље није било ни помена. Она је била једно од оних срећних бића која се не умеју дуго задржавати на својим утисцима. Она су привикнута и спремна за сваку прилику. За два месеца већ се била приучила да на једно уво чује а на друго да пропусти сва кћерина заједана, од којих је до скоро онако плакала. Друштво нападије и њезине кћери, што јој у почетку изгледаше ужасно, сад јој беше пријатно, те је већ пока-

живала пуно интересовање према свима сеоским сиротинама и догађајима што су њих занимали. Спахија је у почетку познанства била готово уплашено својом неотесаношћу, али су се сад већ толико приближили, да јој више није непријатна шетња с њим испод руке по малом пољском врту.

— Не разумем, за што још ни до сада ниси отишла поћи! — настави Зинаида Петровна: То је, збога, незгодно! Он предаје веронауку, ја им одлазим, а ти — ни једанпут, па се чак ниси ни познала с њима... Уверавам те, да они ни по чему нису тако рђаво друштво као што ти мислиш... Могли би те забављати...

— А нарочито онај свињар и школски надзорник! — Зар не?

— А шта то треба да значи? Узалуд се о њему тако изражаваш?... То је човек угледан и љубазан. Шта више, веома љубазан човек!

— Ха, ха, ха! — у један мах се звонко и, као што се учини Зинаиди Петровној, уредљиво засмеја Маничка.

— Шта је то смешно? Не разумем!... уверено рече Зинаида Петровна.

— Ах, како сам била глуна, како сам била слепа! изразио наглашујући речи проговори Марија Владимировна: — Ништа нисам видела, ништа нисам разумевала... А сад вас провидим кроз, а то и није тешко јер сте прозрачни!... И само, по чему сам вас то могла поштовати? Ха, ха, ха!

— Али, Маничка, тако говорити, то је скоро... Ја сам мати... То је скоро...

— После онога што сте са мном урадили, ништа није скоро!... Све што је и најгоре и најувредљивије све је само ваше. И ви сте дужни слушати, јер сте то и заслужили! тренујући очима изговори Маничка. — Ах, да, кад бисте само знали колико је у мени мржње према вама... према вама обојима... чак ми је и самој одвратно...

Зинаида Петровна ућута. Знала је већ и без тога колико је Маничка необично љута на њу. Али сад се против тога не може ништа учинити. Време ће проћи, па ће и омекшати: време све заглађује.

Маничка устаде и пође по соби. Али је то било сасвим незгодно, јер је соба била веома мала; али из тога што је она осећала потребу да иде по соби, Зинаида Петровна изведе закључак, да у њезиној глави буја каква нова мисао, мисао ни мало помиљива, те очекиваше буру. Маничка је ћутећи ходала неколико тренутака, па за тим ућута не застајући:

— Шта мислите, мама, за што Пољањев не одговара ни једном речи на моје писмо?

То је упитала не оним простим питањем тоном, већ скоро — тоном оштрог испитивања. Зинаида Петровна није то ни по чему очекивала и нађе се у неприлици шта да одговори. Она је знала за што Пољањев не одговара: Пољањев је човек као и сви други. Маничка му се, истина,

била допала, и то је разумљиво; али, дабоме, он се надио и њезину миразу. Мираза је у један мах нестало. А после тога, није он више осамнаестогодишњи младић, да не мисли о својој каријери. А женидбу са ћерком човека који је упропастио туђ капитал и који се једним метком прочуо по целој Русији, не би сваки одобрио. Али о свему овом ништа не рече Манички.

— Питам вас, за што ми није одговорио? извикавала је својим питањем Марија Владимировна.

— А Бог ће знати за што?... Зар је мало околности? — одговори повлачећи се Зинаида Петровна. — Може бити није писмо добио или што друго...

— Хм... Није писмо добио!... Како? А зар се не сећате његова телеграма? Красан телеграм! „Сажалевам, али, на жалост, не могу вам помоћи!“ И како је све то брзо разумео и сурово преокренуо!... Какав гад!

— Господе, какве речи!

— Ех, речи! Вас речи плаше! И увек сте били такви... А мене не плаше речи већ увреда... Каког сам човека волела и љубила, каквом сам се одвратнику поверавала! А ви ништа! Вама је свеједно! Пристали сте да му будем веренице и удали бисте ме са задовољством, чак и не помишљајући да га познате ни околишом! За то што је лен и пристојно одевен — он је добар човек и прекрасна прилика за вашу кћер... О, кад бих могла све то заборавити, — не знам шта бих дала за то!... Чујте! — додаде застанувши пред матером: за што ми ништа не причате о тој својој лепотици?

— Којој лепотици?

— Па о тој... Клаудији Антоновној.

— А шта да ти причам?

— Па зар нисте мало пре отишли да јој видите портрет?...

Зинаида Петровна погледа зачуђено.

— Зар си слушала? Ниси снавала?

— Да... Па шта је? Је ли лепа?

— Како да ти кажем?... Диста, тешко ми је да одредим...

Зинаиди Петровној било је тешко, не за то што није имала тачно мишљење о спољашности Клаудије Антоновне, већ због тога што се бојала да јој кћи не изазове нову буру. Знала је како је она расположена према пређашњој учитељици, знала је да јој Маничка не допушта да буде лепа, а нарочито лепша од не. Али није било разлога ни лагати, јер се Маничка може врло лако уверити. Реши, дакле, да позове у помоћ сву дипломатску вештину уна свог.

— Видиш, према слици не може се пресудити... Слике врло често нетачно представљају... Вероватно и овде...

— Престаните збуњивати се и увијати, chère maman... Покажите ми слику...

— Требало би Хивру замолити... Она је склонила! — одговори Зинаида Петровна таким неуверљивим гла-

сом, као сумњајући да ће Хивра пристати да Маничка покаже слику.

— Чујте, Хивра! — викну Марија Владимировна и избаци: покажите ми слику пређашње учитељице!

Хивра, која већ беше легла на свој уски одар, покрете се и промоли главу кроз прата.

— Нећу вам је показати, госпођице! одговори јој, добро размисливши о том питању, и затресе главом.

— За што?

— За то, госпођице, што ви мрзите покојницу... Ако вам је покажем, ви ћете јој се наругати!...

— Шта? Ко сам ја? Бесно нешто, шта ли? На сваког насрћем, нападам и налећем? Какве то глупости говорите? „Наругаћете се“! Ђаво нека зна шта је то!...

— Није то, да бих... Него је баш цела истина: у вас, мила госпођице, има и сувише мржње... И ви је се не можете отрести... А мени је покојница тако драга... Ближа и од најрођенијег!

Хивра уђе и даде јој слику. То је била повећа кабинетна фотографија са златним ивицама већ овешталом.

— Ево ми је покојница и нешто написала, само што се ја у писму не разумем!... одапо рече Хивра показујући натпис на полеђини.

Маничка полако приђе столу на ком је горела свећа. Ухватила се за руке и реши се да „не насрће“. Седе, метну свећу на згодније место и, да би самој себи показала како ће бити мирна, прво стаде разгледати натпис.

Потез је био женски — мек и развучен, али уједначен и сталан. Било је написано: „Најбољој души у свету и милој другарици својој Хиври“ и потпис: „Клаудија Порховскаја“.

„Не, то је већ много! — помисли Маничка: Хивра — мила другарица! Чегу има заједничког између ње и Хивре? Зар то није лупњава!“ — Полако окрете слику на другу страну и очас набра обрве. За што? То није била лепотица. Ни бесипрекорних правилних црта, ни танких

Џутантура Главнога Штаба у Нишу

„Истина је да сам пуна мржње, и да сам, можда, у стану и „наругати се“, како она вели. Како је то одвратно, и у шта ли се ја то премећох? У змију, шта ли?“

— Дајем вам поштену реч, Хивра — умеренијим гласом рече Маничка: само ћу је погледати и одмах вратити, а нећу ништа рећи!...

Хивра још једном размисли о том питању, још једном одмахну главом и, на послетку, отиде у учионицу. Маничка је ходала по соби силно узбуђена. Као да је нека невидљива сила неопазно свезала њезину судбину са судбином пређашње учитељице; као да није пуки случај што сада живи у стану где је пређе она живела, што спава у њезину одру и што се служи њеним намештајем. Нешто је спутавало и нагонило Маничку да према својој претходници буде жестока и неразложна.

линија, ни тачног профила! Нос нешто у вис подигнут, усне танке, полуосмешљиве, очи велике, меке, које глатко зачешљане према потиљку, те показују доста велико чело. Али колико је у том лицу било нечега милог, симпатичног, срдечног, простог, у толико су очи њезине гледале јасно, право у душу, и тако је угодно било осећати на себи тај умирљиви поглед, да се чак и у пакосној души Маничкиној пробуди неко добро расположење према тој девојци. То је управо било лице створења што се ослободило свега ситничарског и прљавог, лице прожмано љубављу, које као да би хтело рећи: „Волим све људе, и тебе волим, тебе што ме тако мрзиш!“ И стид обузе Марију Владимировну за своја пређашња осећања према тој девојци, и разумеде да се она није из самољубља повукла од светских радости живота и дошла у ову пустињу, већ да је узрок томе сасвим другачији.

— Допада вам се? упита је Хивра.

— Чудно лице! Чудно лице! — одговори Марија Владимировна.

Хивра је погледа мило. За овај суд опростила је учитељици све што је пређе било.

— А ви је, госпођице, гледајте још. Кадгод је човек погледа, осети као да је у рају!...

Зинаида Петровна намешташе свој шенир. У поне је заказано посело, где ће бити спахија и још некоји од сеоске аристократије.

— Зар ти нећеш? А како су молили! упита своју кћер.

Маничка одби покретом главе, и Зинаида Петровна одмах је знала да је узалудно више навлаживати — неће се преломити. За то се погледа у огледалце и нађе да јој шенир добро пристаје према лицу.

Хивра је горела од нестриљена да прича Марији Владимировној о пређашњој учитељици. Овој потпуно усамљеној жени коју је судбина довела амо из далеког краја (њен је завичај тамо негде на Дону), није било веће на-

сладе него да прича о овој која се према њој држала срдечно и називала је другарицом.

— Ето, исто као и лице, била је и њезина душа сасвим анђелска! — промуца Хивра.

— Реците ми, Хивра, да ли се ико раснитивао о њој после њезине смрти? — упита Маничка.

— Нико! И тако све што је било њено, није сада ничије... Бог би их знао! И руво, и посуђе, и књиге, и разне хартије... Пун сто хартија!... Често је у вече седела, голубица, и писала, писала... Питах је: шта то пишете, Клаудија Антоновна? То, вели, своје мисли записујем. Колико је хартије исписала! Ево, погледајте!

Хивра извуче фиоку из стола, и извади из ње дебели свезак, па га даде Манички.

„Мој живот, моје мисли и осећаји“ било је написано на првој страници. Маничка привуче свећу, налакти се обема рукама на сто и жудно се предаде читању. Хивра постоја неколико тренутака, па онда, не желећи да смета тако великој ствари као што је читање хартија њезина „анђела“, па прстима пође и уђе у своју избу. —

(НАСТАВИТЕ СЕ)

Усамљен гроб

а раскрсници пустој, гдје вјетар завија хучно.
И свија столетна стабла и ломи суварке црне,
Дике се камени знак... У ноћно стишано доба
Ријетко која душа људска овамо сврне.

Над равним гробом врба, спутивши тужно гране,
Побожно, тијо шуми и зрачни таласи хује;
За лишћем јејина хуче и стреса крилима тешким,
А кроз тишину тупу ко да се јецање чује...

Забачен, прогнан из крила целог покоја људског
Почива човек ту... За њ нема сућутне сузе
Да спомен прелије његов молитвом љубави чисте,
Јер против воље божанске он живот сопствени узне...

Нек жижак од сада тиња и мирис тамјанов гори
Над гробом забитним оним... Мичи се варљива сјени
Заблуда људских! У твоме погубном крилу
Презрен је љубави глас и олтар истина њени'...

Загреб, 1903.

Душан С. Букџ

Манастир Сопоћани

(из путних белешака)

После путовања чувеног руског етнографа и историка А. Хилфердинга, мислим да сам први од путника, што се нешто јаче интересују српским старинама, посетио манастир Сопоћане, на извору Рашке, једну између најзнаменитијих задужбина старих српских краљева.

Само срећноме стицају прилика могу захвалити што ми није ускраћено то задовољство да видим, снимим и разгледам ову српску старину, до које и околни православни становници ретко кад да могу допрети. Тамо су Турци толико дивљачни и разуздани да би сваки онај путник доста ризиковао који би се упутио Сопоћанима од Пазара, без пратње од заштијца.

Моје пак путовање у Сопоћане десило се преклањске године, баш онда кад је био изаслат царски комесар Шемси-Паша да у санџаку стисне авархију, која је овај пут нешто јаче потресала и веће размере заузима.

Једино захваљујући овоме енергичном човеку, који је с необичном снагом и умениошћу убрзо стишао переди а успоставио ред и мир, могао сам мирно, без икаквог страха, чак и без заштијца отићи где сам желео.

Манастир Сопоћани је далеко три часа од Новог Пазара и пут води непрестано уз реку Рашку до њеног изворишта.

Кренуо сам још са неколицином Пазараца, од којих су само двојица раније били у Сопоћанима, а остали, и ако су свој век провели у Пазару, далеко три часа од Сопоћана, ипак нису могли улучити згуду да их обиђу.

У пола пута, долином Рашке, онде где она залази између кривитих брда, развија јој се и мало проширује долина у корутину. По њој су свуда разбацане стене, остаци зидина и тесаног камена. Пазарци ово место зову Стари Пазар или Пазариште. Хилфердинг бележи како је чуо од народа да је тај Стари Пазар припадао Рељи Брилатици, и да је још давно пре турског времена на чудноват начин разрушен: „Речица Рашка одједанпут се зауставила као зид, при улазу у долину Пазаришта, и онда расла све више у висину па одједанпут грунула напред и салила град са лица земље“ (Собрание сочинений А. Хилфердинга, томъ третій, Боснія, Герцеговина и Старая Сербия стр. 100.). Хилфердинг мисли да ће ово бити остаци старог српског града *Раса*; али према његовој величини и положају који је заузимао, не бих рекао да је ту могло бити каквог повећег насеља, нарочито стара српска престоница Рас. Пре би јој се могло тражити место негде у долини данашњег Новопазарског поља, где је и природа положаја кудикамо подеснија за то а туда је и друм Дубровачки пролазио.

Пут даље уз Рашку иде између кривачких брда која су прилично пошумљена. И код самог изворишта

Рашке, 10—15 минута далеко, у ванредно романтичној долини, склоњеној од огранака Суве Горе и Јасенице, указују се, на први поглед у долину, развалине манастира Сопоћана. Са својим обрушеним кубетом, зидовима и звонаром, не изгледа нам да су то рујине каквог манастира, него рујине античког усамљеног замка, за који се тражило овако згодан природни заклон. Нисам у близо разгледао манастир Ђурђевог Стубова, одмах до Пазара, јер је ту сад *војна турска барутана*, али колико се могло издалека видети, не изгледа ми тачна Хилфердингова примедба да им је план сасвим сличан ономе од Сопоћана. Свакојак је слог код Сопоћана и хармоничнији и лепши; у осталом Сопоћани су и много доцније зидани, кад је и вештина архитектонска код Срба морала бити већа. Није ни целокупан изглед цркве облика крста као што бележи Хилфердинг, него потпуно облика лађе, што се и из приложене слике види, а тога је облика само унутрашњост праве цркве, кад јој се одузму припрате са стране.

Изглед ма каквих усамљених рушевина изазива у човеку некака тужна осећања, осећања непостојаности, смрти, ништавила светског; али кад смо поред рушевина које сећају на давну прошлост српску и јасни су сведоци некадашње јаке културне снаге српске у крајевима где данас једва тиња српски живот, онда нам се нехотице појачавају та осећања туге. Обузима нас некакав необјашњен бол, осећамо тешку неправичност у светској историји. Зашто овако да буде а не другачије? Па ми да смо мирно наставили свој културни живот, онде где смо стали, данас би извесно високо, високо стајали. А где сад, око тих наших успомена: пустоши, дивљаштва, људске понижености.

На 33 или 34 године пре мога доласка у Сопоћане, Хилфердинг бележи да су готово целокупни и могли би се лако оправити. Овај иначе врло наметни и смишљени човек, веровао је да ће скоро доћи време кад ће се оправка моћи учинити. Он уопште, у својим путописима кроз Босну, Херцеговину и Стару Србију, радо сања и идеалише о скорим добрим данима. Али ето је прошло 34 година, наде му се још не испунише и ја затекох Сопоћане већ јако зашумљене и обрушене. Издалека још и изгледају којекако и човек би се преварио да не би много оправке требало; међу тим кад се приближите, видите да би им сад ма како вештачка оправка тешко могла помоћи, а од коначног манастирских једва да се трагови могу наћи између коприве и жбуња.

И на овако обрушену цркву довољно је бацити један поглед па да човек закључи: да је била дивног архитектонског слога. Не вели народ узалуд да су се одликовали: по богатству Патријаршија, по величини Дечани али по *лепоти* Сопоћани. Штета је што се слабо разумем у архитектонској вештини, те нисам кадар зналачки описати

ову грађевину, али који се од читатеља буде јаче тиме интересовао, моћи ће нешто докучити из пртежа на брзу руку снимљена. Дужина је цркве отприлике 80 стопа а улаз је испод велике звонаре која је била везана аркадама за главну цркву. И врата и прозори свуда у цркви оточени су дивним белим мрамором, чију израду Хиљфердинг пореди са оном на Кремљском дворцу у Москви. Све је у опште било са ванредним укусом сложено и необично брижљиво урађено, да је вредно забележити и упамтити њина архитекту *Васта*, кога је Хиљфердинг пронашао на некаквој слици више улазних врата на звонари. Од ове слике нема данас ни трага; киша и друге непогоде марљиво су све сипалаке и уништиле. На њој је било представљено како радишци, у дугачким кошуљама и уским гаћама, граде цркву: једни камен носе, други муте малтер, трећи носе воду. Међу њима се један видео по изгледу као да управља, испод кога је било име *Васта*, а мало даље и реч: *агонисанте*.

Прва је у унутрашњости сва живописана а и на западном спољашњем делу, с једне и с друге стране звонаре. Сав тај живопис време је прилично добро очувало и да није било дивљачких Турика који су пожевима, напацима и куршумима очи копали мртвим ликовима, могло би се и данас одабрати дивних примерака старог српског сликарства. Ваљда изложен пронаји и одавно не чадно димом воштаница, колорит живописа се ванредно добро очувао и понегде готово свеж као да је скорашњи рад какав. Облици су код људских слика природни, лица обла, пртеж понегде врло правилан; у опште све иконе—фреске, немају ничега заједничког са онима византијског стила: истањених и неправилних делова тела, смежураних и наказних ликова. Свакојако да је живопис у време походе Хиљфердингове био свежији и бољи, али и данас се већином може запазити све оно што је и Хиљфердинг запазио; нарочито онде где рука и напак нису могли дохватити. На спољашњем зиду, са западне стране, добро су очувани ликови: Симеона Нежање у калуђерској ризи, за тим у тако истој ризи: „Сти Симеонъ монахъ ктиторъ сѣго мѣста сего.“ Хиљфердинг је погрешно прибележио једну реч у запису, место симеонъ—симонъ, те отуда његов закључак, да је ово лик Уроша I, у калуђерству назвиног Симеона, који је и градио Сопоћане а не Стефан Првовенчани у калуђерству названи Симон. Ово потврђују сви стари летописи (Врхобрезнички: „... по сем же прѣмѣстѣ краљевство синовѣ (Владислава краља) его Оурошъ а сынъ Стефановъ, наречени хранавни краљ... хранавни краљ създа же цркви великие Сопокиане глаголю...“*) а и најавтентичнији Сопоћански поменик, који је објавио сам Хиљфердинг. Ту се каже: „помени господи: Стефана Краља прѣваго Оуроша (сopoћански — у маргиналији) сумѣсна монаха прѣваго ктитора“. Сем погрешно прочитаног записа, Хиљфердинга су могле извести на грешку још и народне песме у којима (Милош у Латиница) се каже да су: „Сопоћани Рашци на извору — Задужбина Светога Стевана, — Српског краља првовенчаног“. До слике монаха Симеона налази

се слика монахиње Јелене, извесно његове жене. Ово је до сад с десне стране звонаре, а с леве стране су слике: Краља Стефана Душана, Уроша његова сина и жене му Краљице Јелене. Све троје су у владалачком раскошно окићеном оделу.

Интересантне слике описује Хиљфердинг, што их је запазио на западном зиду у трапези, из живота Стевана Дечанског. И поред брижљивог разгледања ја их нисам приметио, или су можда до сад каквим случајем уништене; али ради њихове интересантности навешћу Хиљфердингово тумачење слика, по народноме причању: „Најпре видите младића кога вуче са седишта жена у белој хаљини, а он оставља у њеним рукама свој огртач и хоће да оде, жена је без сумње, зла Гркиња Симонида, маћеха Стеванова, која га је хтела саблазнити, па за тим га оклеветала пред својим мужем краљем Милутином. За тим је представљено венчање овога младића на владарство; даље видите га како седи на престолу пред својим дворцем и пресуђује некаквима, што су дошли пред њега да се суде; најзад га возе у колима, у која су упрягнути волови, да га сахране“ (Босна и Херцеговина и Стара Србија, стр. 103). Из овога се види да сав живопис није из доба кад је грађена црква, него је и доцније додаван, што се и на први поглед може познати. Старији живопис у свима нашим старим црквама, редовно је бољи, од новијега трајнији и живљих боја — где није почадио. Као што је и Хиљфердинг приметио: и сад се могу приметити над сводом што везује трапезу са средином цркве, остаци некаквог лика направљеног од мозаика.

Око главне цркве су 6 припрата или цраклиса, од којих је у једној до олтара, како веле, задуго лежало тело Уроша — монаха Симеона. С десне стране, у средњој цркви, види се дугачка и велика гробница од црвеног упреканог мрамора, али раскопана и тело из ње вероватно некуд однесено.

Сем једног натписа на гробној плочи некаква пона што је умро у прошлом веку, никаквих других натписа нисам нашао, чак ни оних што их је Хиљфердинг нашао и забележио.

Нисам ништа могао поуздано сазнати кад је манастир потпуно запустео и престао служити. Наред прича, да га је ошљачкао и поналио онај пети Синаи паша што је сналио тело Светога Саве и многе српске манастире. Пошто је, веле, поналио све српске манастире, за које је дознао, враћао се натраг: преко Пазара у Цариград. Сопоћани су били забачени и било је спутно у њих свраћати, зато паша о њима ништа није ни знао, па је већ хтео продужити пут ка Митровици. Али кад је био преко Рогозна, чује јеку звона иза леђа и запита пратњу откуда је то. Казали су му да се то радују Сопоћански калуђери што их је зла коб од наше разминула, те се паша натраг врати, и попали Сопоћане и пороби калуђере.

Краљ Урош I мора да је Сопоћане сматрао као најважнију своју задужбину јер је чак и сви старији кратки летописи бележе, а и тело му је ту, како се прича, за

*) Сооменик III — Љ. Стојановић стр. 98.

дуго лежало. Краљица Јелена, његова жена, такође је високо ценила задужбину свога мужа, кад јој је нарочито направљен крст од злата и драгог камења приложила. У натпису на томе крсту вели се да има: пет комада часног дрвета и четири камена. А дала је за честице часног дрвета две хиљаде пернера, а трећу хиљаду за камење (драго) и за злато (Mon. Serb. — 70). На рукописним беседама Јована Златоуста, које се чувају у манастиру Св. Тројици код Пљеваља, има запис на крајњем листу где се вели да је књигу писао год. 1452. у дане деснота Ђурђа и деснотице Јерине, смерни Никодим патријарх и приложио великој цркви Патријаршије. Доцније је, незнамо како, ова књига dospela у Сопоћане, где је покушавано да се преко речи Патријаршије нанише Св. Тројице — јер су Сопоћани Св. Тројици посвећени — а на крају истом поправљачком руком и истим мастилом додато је: „манастира сопоћани иже на расе“ (Љ. Стојановић: Стари српски записи и натписи 237.). Иначе ништа више није ми познато у историјској литератури, што би се односило на овај знаменити манастир.

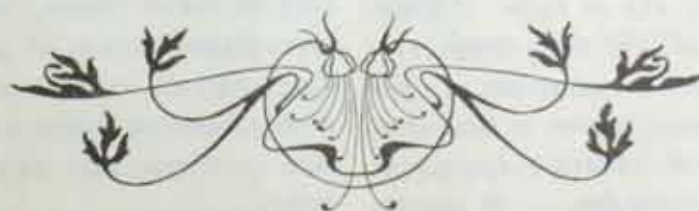
Данас рушевине нико и не надгледа, а и ко би хтео не би могао од околних Турака. Народ прича да су за дуго у припратама били турски амбари за жито. До доласка Шемси наше нико није смео приближити се манастиру и ући у њега без нарочитог допуштења околних Турака. Ко би се и без тога усудио, тај им је лако могао бити згодан нишан са њихових чардака у близини Сопоћана. И без тога, „теферица ради“, причају, да они у доколици погађају нишан у прозоре Сопоћанске. И тако нешто Турци нешто време удружено са њима, с дана на дан руше овај прекрасни споменик српске прошлости. Нико се не брине о њему нити ко навраћа осим једног убогог и грешног свештеника Радисава. Био сам се одвојено од друштва и у тишини заneo око разгледања онаких зидина, савијајући брвљан и навитину, кад зачух неко лагано шуштање и тихо шапутање иза мојих леђа. Окренуо сам се и видео у разграђеном олтару крај престола чудну неку људску прилику, како метанише, шапће молитве и љуби хладне стене. Стар и немоћан, у селачким хаљинама — гаћама и кошуљи, седе и прљаве браде, дуге и заиршене косе. Ускоро се лагано диже и поче склањати распуштене гране и растурено камење које је опало са зидова и из крова, и то све тихо, нечујно као каква сенка. После сам дознао да је то поп Радисав, парох за околна села, који

је, сво 40 год. једини редовни посетник овога храма, једини бранитељ и чувар зидина. Ништа га, веле, не може задржати, ни непогода ни претње турске, да бар једанпут дневно не обиђе ову светињу. Турци су га огуглали те му више и не забрањују. У целој својој нурији од неколико села нема ни 50 кућа православних, па и то све самих разбојника и дивљака сличних Турцима. Оде им тако поп Радисав кад га затраже, кад им закон треба, па за крштење или погреб чараче или назувице или ништа, а за венчање шесет пара. Грешни поп Радисав навикао на то, па се нигде и не жали. Али хајде то, него кад осете парохијани да у попу има која врећа жита више, новине чарача и појасева, која десетина гроша на гомили, они се онда саставе и заједнички га опљачкају и испребијају. Кажу да је и на то навикао, те се ни владици није тужио. Све он то трпи, вели, за Св. Краља Сопоћанског.

Поседали смо, разгледали и одморили се, па се онда кренули на траг, ја с уверењем да више никад нећу доћи на то место, али и с пријатним осећањем што бар носим са собом пријатну успомену на ову лепу српску задужбину која, Бог зна, да ли ће још колико и овако трајати. Свратили смо узгред и на врело Рашке. Дивна слика! У силним млазевима вода избија из кречњачких пукотина и једне нећинице, па се хучно стропоштава са висине од неколико метара; изгледа вам да није вода него некаква бела снежна течност. Одмах после пада губи се у густим шумарцима из којих вире кронови малих сеоских воденица. Вода Рашке је увек бистра као суза, питка и, веле, лековита. Народ о њој много прича и назива је Света Рашка и због тих њених особина а и због светих места поред којих пролази.

Весели и разонођени враћали смо се у Пазар, јашући на коњима. Сваки час смо сретали Турке који су се враћали са Пазарске чаршије кућама и смејали смо се како, не знајући ко смо, плашљиво крију оружје испод кабиница, пошто га је тада било забрањено носити. Кротко су одговарали на наше поздраве а Бог зна шта су нам у срцу помишљали и шта би нам учинили да су смели. Између свију нас највеселији и најразговорнији је био Пазарски трговац Анто Јелачић. Јадни Анто тада није ни слутно да ће га ти, сад тако кротки Турци, кроз годину дана убити на сред Пазарске чаршије, кад више не буде било у Пазару Шемси наше.

Танасије Ј. Пејатовић

д оне ноћи решена неуспеха,
Што ми уништи сву раскошну наду,
Једина што ми још оста утеха
У непрекидном, грозничавом раду. —
И кад се будеш, светла од среће,
Са забавом враћала пред зору,
Видећеш увек пламен од свеће
Кроз завесу на моме прозору...
То ја још радим... Тражим нови храм,
Нестрпљив, с чежњом за нечим далеким. —
Тако до јутра, а тад гасим плам
И сладам клонем да немирно спим — —

Београд

А на пролеће, кад одјужи свуд,
Запуни лист, ноћке цветају;
Кад се раздрата и старачка груд,
Птице и бубе успролетају, —
Ја ћу пронаћи жељен храм и свет...
И ако поћеш, у тај срећни дан,
Крај моје куће куда у излет
И бациш поглед кроз прозор у стан,
Докле напољу трепти жини зрак —
Ти ћеш, без бола и без осмеха,
Видет' унутра свеће кобни анак...
Због оне ноћи решена неуспеха...

М. Симит.

Два говечета

— ПЕР ЛОТК —

сред Индијског Океана, једног вечера кад је ветар почињао да хуји.

Остала су још два кукавна говечета, од дванаест што смо их узели у Сингапур за пут. Чувају смо ова два последња, јер се због рђавих монсуних ветрова пут све више отежао.

Два кукавна говечета, ослабела, измршала, јадна, с кожом већ огуљеном на испалим костима од непрестаног трљања при љуљању лађе. Од пре много дана они су се возили на броду у тако бедном положају, остављајући тамо за собом своју пашу на коју их више никад нико неће извести, везани кратким ужетом, за рогове, једно поред другог и обарајући кратко главу сваки пут када би им талас прелио цело тело хладном водом; сетна ока, они су заједно преживали рђаво сено укусено сланом водом. Ове јадне животиње биле су осуђене, избрисане унапред без милости из броја живих створова, али су морале још дуго да трпе пре него што их убију; да трпе хладноћу, страх, да се ударају о лађу, да се квасе, да се коче од зиме...

Вече о коме говорим било је необично тужно. На мору има много таквих вечери, кад се модре облачине ваљају по обзору где се дан гаси, кад ветар бурно хуји и кад се наговештава несигурна ноћ. И онда, кад се човек осети усамљен усред бескрајне воде, обузме га нека неодређена туга што се никад не може осетити у сумраку на земљи, чак ни на местима најжалоснијим. — И ова два јадна говечета, одрасла по ливадама и испашама, како су била још више осамљена у овим покретним пустињама

него људи и како нису имала наде као ми, морала су свакојачко, и ако им је разум врло неразвијен, осетити на свој начин неку теготу на срцу код оваког суморног изгледа, и нејасно видети у њему слику своје будуће смрти.

Преживела су лагано, као болесници, са својим великим безизразним очима упртим у кобну морску даљину. Један по један, сви њихови другови били су убијени на тим даскама покрај њих; од прилике од пре две недеље они су живели тешње зближени својом самоћом, наслањали се једно на друго кад се лађа љуљала и трљали се роговима, из пријатељства.

И ево где се поне к мени на мостић момак који је имао да се стара о храни, и рече ми оним већ освештаним речима: „Капетане, сад ће се убити један во“. Нека ђаво носи тога момка! Дочекао сам га врло рђаво, и ако ван сваке сумње до њега није било никакве кривике; али баш никако нисам имао среће откако смо се кренули на овај пут: увек убијају волове кад сам ја на стражи!... То се ради баш испод мостића по коме се шетамо, и узалуд човек одвраћа очи, мисли на нешто друго, гледа пучину, не може да не чује кад гвоздени маљ лупи између рогова, посред јаднога чепа што је привезано кратким ужетом за алку на земљи; затим, како се во стропоштава на мост уз крицање костију. И одмах после тога шире му под кожу, деру га, секу на комаде; јак отужан мирис шири се из распореног бурага и, свуд унаоколо, даске на лађи које су обично тако чисте, укаљане су крвљу и нечистоћом...

И сад је требало опет убити једно говече. Око бео-чуга за који ће га привезати, ирвари се поређали у круг,

— и, од два вола што су остала, изабраше слабијег, који је већ готово био на умору и који пође на своје губилиште не опирући се.

Онда онај други окрете полако главу, отирати га својим невеселим оком, и, кад је видео да га воде оном истом кобном кутићу где су и сви досадањи убијени, разумедо шта је; једнога тренутка све му је било јасно у његову јадном спљоштеном воловском челу, и он замука од страха... Ох! мукање овог говечета, то је најтужнији звук од кога сам икад задрхтао, и у исто време нешто најтајанственије што сам икад чуо... Било је у њему неког тешког прекора свима нама људима, и исто тако неке кроткести што дира до срца; нечега уздржаног, угушеног, као да је во дубоко осећао како му је јецање узалудно и као да каже, свестан да га је напустио цео свет: „Ево је купцуо неизбежни час за мога последњег брата који је дошао заједно са мном из далека, из отаџбине где смо трчали по пашњацима. Ускоро ће и на мене доћи ред, и на целоме свету нико неће зажалити ни за мном ни за њим...“

Ох! ја сам зажаљно. Ја сам чак у том тренутку осећао неко лудо сажаљење, и долазио сам готово на ту махину мисао да узмем његову велику болесну и одвратну главу и да је наслоним на своје груди, јер је то један од најприроднијих физичких начина да успавамо плаузијом заштите оне који пате или који ће умрети.

Али, у ствари, во није могао очекивати никакве помоћи ни од кога; јер сам чак и ја, који сам тако живо

осетио колико је било страха од смрти у његову мукању, стајао на свом месту укочен и неосетљив, окрећући очи у страну... Неће се ваљда због очајања једног вола променити правац лађе и ускратити трима стотинама људи да не једу свој оброк свежег меса! Сматрали би за лукака оног ко би и минут мислио о томе.

Међутим је један мали мрнар, који је можда тако исто био сам на свету и никад није нашао ни у кога милосрђа, — чуо његов вапај, чуо га на дну душе као и ја. Он је се приближио вољу, и стао је да га сазним полако милује по њуници.

И могао би му прорећи, да је ово мислио:

„Умреће и сви они који ће те јести сутра; сви, чак и најјачи и најмлађи; и можда ће тада страшни час бити за њих још грознији него што је био за тебе, и с дуготрајнијим патњама; можда би тада они више волели да их ко удари гвозденим маљем посред чела.“

Во му се одужио за његово миловање гледајући га својим благим очима и лижући му руку. Али тренутни блесак разума, што је синио испод његове ниске и уске лобање, био се угасио. У сред злокобне бескрајности у коју га је лађа носила све брже, у хладној магли, у сумраку који је наговештавао бурну ноћ, — и покрај тела свога друга који је сада био једино безоблична томила меса обешена о један ченгел — јадни во стао је мирно да прежива; његова уска намет није ишла даље; он није мислио више ни на шта; није се сећао више ничега.

С француског
Свет. А. Петровић.

Египатска легенда

— БОЛЕСЛАВ ПРУС —

Превела с пољског
РУЖА ДРА ВИКЛАСЕРА

де, како су ништавне све људске паде према уређењу света! Где само како су безначајне према пресудама које Господ Саваот исписује на небу пламеним знацима...

Стогодишњи Рамза, силни владалац моћног Египта, борио се с душом.

На груди овог свемоћника, пред чијим гласом пола века дрхтаху читави милијони, паде мора која га притискиваше и испијаше му крв из срца, снагу из рамена, а по каткад му одузимаху и саму свест.

Као скрхани кедар лежаше велики фараон на кожи индијског тигра, покривен по ногама триумфалним огр-

тачем етиопских краљева. Неумитан чак и према себи, Рамза зовну највештијег лекара из Карнакског храма, на му рече:

— Знам да познајеш јаке лекове који или убијају или с места излече. Спреми који од њих, према мојој болци, па нека се то већ једном сврши... овако или онако.

Лекар се колебаху.

— Помисли, Рамзо, — одговори он — од кад си се спустио с небесних висина на земљу, Нил се више од сто пута излио; смеј ли да те понудим леком који није поуздан ни за најмлађег од твојих ратобораца...

Рамза се диже чак с узглавља.

— Изгада ми да сам онако болестан — узвикну — кад ти, свештениче, узимаш слободу да ми пружиш савете! Умукни и изврши што наредих. Зар не знаш, да је жив мој тридесетогодишњи унук и престолонаследник, Хорус; Египат пак мора имати таквог владарца који је кадар узјахати коња и дићи јатаган.

Свештеник уздрхтавом руком пружи фараону судбоносни лек, а Рамза га попи као оно жедаш чашу воде. За тим позва к себи најчувенијег астролога из Феба и нареди му да искрено каже, шта сад предсказују звезде.

— Сатурно се саставио са Месецем — одговори мудрац, — то значи смрт неког члана твоје династије, Рамзо. Рђаво си урадио, што си давао попи овај лек, јер не знаш како су бедни људски смерови према пресудама које на небу пишисује Господ Саваот.

— Па то је природно — одговори Рамза. Звезде објављују моју смрт. А кад ће то да се деси?

— Пре сунчева рођаја, о Рамзо! Или ћеш остати здрав, као носорог, или твој свети прстен паћи ће се на Хорусовој руци.

— Одведите Хоруса — рече Рамза тихим гласом, надишући, — у фараонску салу; нека тамо чека на моје последње речи и на мој прстен да не би било никаква прекида. —

Заплака се Хорус због блиске дедине смрти, јер беше болешнива срца. Али пошто у управљању земљом није смело да буде ни најмањег прекида, крену се у фараонску салу, опкољен безбројном масом слугу и дворана.

Седе на докат, чије се степенице, од финог мрамора, спуштаху доле, чак до реке; и савладан неодређеним осећајима туге посматраше околину.

Баш у овај мах, месец, поред кога светлачаше злокобна звезда Сатурно, позлати тихе Нилске воде; по дубравама и вртовима опрташе се сенке дивовских пирамида, а на неколико миља околу осветли целу долину.

И на да беше већ позна ноћ, у палатама и у колибама гораху лампе, а становништво изашло из кућа под отворено небо. По Нилу пловљаху безбројни чамци, као у празничне дане; у палмовим шумама, на обалама, по трговима, на улицама и поред Рамзове палате таласаше се безбројна светина.

У пркос свему томе, владаше така тишина да чак до самог Хоруса допираше шуштање водене трске и жалосно урликање хијена што тражаху свој плен.

— Зашто се скупља свет? — ушита Хорус једног од дворана, указујући неизмерној множини људских глава.

— Хоће, господару, да поздраве у теби новог фараона, и да чују из твојих уста сва доброчинства којима ћеш их обдарити.

У овом тренутку кнежевим срцем — први пут у његову веку — овлада понос величине, као што надшло море удара о брегове стрмените обале.

— А шта значе оне светиљке тамо? — питаше даље Хорус.

— Свештеници одоше гробу матере твоје Зезоре, да пренесу њене моћи у фараонске катакомбе.

У Хорусову се срцу на ново пробуди неизмерна жалост за мајком, чији су смртни остаци, због њезина милосрђа а не налогу свиреног Рамзе, погребени међу робовима.

— Чујем рзање коња — рече Хорус, прислушкујући, — ко ли се на пут спрема у ово глуво доба ноћи?..

— Канцелар, господару, наредио да се спреме гласници по твога учитеља Јетрона.

Хорус удахну, сећајући се свог драгог пријатеља; Рамза га отера из земље, што је напајао престолонаследникову душу мржњом према ратовима а милосрђем према угњетеном народу.

— А она светиљка иза Нила?

— Оном светиљком, о Хорусе. — рече дворанин — поздравља те из манастирске тамнице твоја верна Вереника. Архипастир је испратио већ по њу фараонски чамац. Док засветлаца на твојој руци свети прстен фараона, отвориће се широм манастирске двери, а она ће ти се вратити пуна чежње и љубави.

Чувши такве речи, Хорус не питаше више ни за шта; умукну и покри лице рукама.

Од једаред цикну од љутог бола.

— Шта ти је, о Хорусе?!

— Чела ме уједе у ногу — одговори кнез, блед као крпа.

При бледој зеленкастој месечевој светлости слуга обзириво прегледаше кнежеву ногу.

— Захвали Озирису — рече — што то није наук, чији је ујед смртоносан у ноћно доба.

О! како су бедне и ништавне људске наде према неумитним пресудама Божјим!..

У том тренутку уђе главни војсковођа и, поклонив се Хорусу, прозбори:

— Велики Рамза, осећајући да му се већ кочи тело, посла ме к теби с овом заповешћу.

— „Иди Хорусу, јер мене већ нестаје на свету, и изврши његову вољу као што си испуњавао моју.“

„И ако ти заповеди да Горњи Египат предаш Етијопљанима, или да се закључи братско примирје с овим нашим душманима, — изврши чим спазим мој прстен на његовој руци, јер кроз владарева уста проговара бесмртни Озирис.“

— Не ћу да предам Египат Етијопљанима. — рече кнез, — али ћу закључити мир, јер жалим крви свога народа. Спреми одмах едикат и држи у припреми кованице. Нека полете на југ, па нека однесу милост Етијопљанима. И напосле још одмах и други едикат по коме се сад, па до века, не сме кидати језик ни једном од заробљеника који се буду затекли на ратном пољу. Тако рекох. — Вођ паде ничице, повуче се, па поче писати заповести; кнез пак нареди свом доглавнику, да опет промотри рану која га је ужасно болела.

— Нога ти је мало отечена, Хорусе! рече забринути доглавник. Да ужаса ако би те ујео наук место

ичеле!.. У тај мах уђе у дворану државни канцелар, поклони се понизно и рече:

— Моћни Рамза, видећи да му се већ смрче пред очима, посла ме к теби са наредбом: „Иди Хорусу и слепо испуњавај његову вољу. Ако ти нареди да скинеш ланце робовима, да обдариш сељане целом нашим земљом, учини то чим само спасиш на његовој руди мој светли прстен, јер кроз владарева уста проговара бесмртни Озирис.“

— Тако далеко не допире срце моје! рече Хорус. Али напиши одмах едикат, да се за половину смањује народу кулук и пореза, а робови да имају трипут недељно слободно време од рада, и без судске пресуде нико неће бити шибан по леђима. И спреми још један едикат којим ће се позвати мој учитељ Јетрон, најмудрији и најплеменитији Египћанин. Тако рекох! — Канцелар паде ничице, али још није стигао да се склони у одаје, па да пише едикте, кад се појави архипастир.

— Хорусе — рече — још за који час велики Рамза преселиће се у царство сени, а његову душу измериће на непогрешним терезијама бесмртни Озирис. Чим пак свети прстен фараонов засветли на твојој руци, заповедај а ја ћу те слушати, па макар срушио чудотворни храм Амонев, јер кроз владарева уста проговара бесмртни Озирис.

— Не да рушим — одговори Хорус — но да подижем нове храмове и да посвећавам свештеничку ризницу. Тражим само да напишеш едикат о свечаном преносу моћију матере моје, Зефоре, у фараонове катакомбе, и други едикат... о ослобођењу моје љубљене Веренике из манастирске тамнице. Тако рекох! —

— Мудро почињеш — изјави свештенички старешина. Да се изврше те заповести све је већ спрењено, а едикте написаћу одмах и чим се њих будеш дотакао светим прстеном фараона, упалићу ову светиљку, да објави народу твоју милост и доброчинства, а твојој Вереници слободу и љубав.“ — Тад уђе најмудрији лекар из Карнака.

— Хорусе! — рече — не чудим се никако твојој бледоћи, јер твој деда, Рамза, већ издише. Овај силни над силнима није могао поднети моћ овог лека који му једва дадох. Код њега остаде само архипастиров заступник да му скине свети прстен с руке, чим издане, и да га теби преда у знак неограничене власти. Али ти бледиш све више и више. Хорусе?... — примети лекар.

— Погледај ми ногу — јави Хорус и паде на златну столицу које наслоњени беху изрезани у облику јастребових глава.

Лекар клекну, промотри ногу и трже се ужаснут.

— Хорусе — шапу испрекиданом гласом: тебе је ујео врло отрован паук.

— Дакле морам умрети?... Зар баш у оваким трепуцима?... упита Хорус поново, готово нечујним гласом.

Па онда настави:

— За које ће време наступити смрт. — Кажи праву истину!..

— Док се месец сакрије за ову палму.

— Ах, збиља?... А колико ће још живети Рамза?..

— Одкуд ја знам?! Можда ти већ носе његов прстен.

У тај мах уђоше министри са готовим едиктима.

— Канцелару! — узвикну Хорус хватајући га грчевито за руку, — у случају ако бих ја умро овог тренутка, да ли бисте ви испунили моје заповести?

— Бог ти дао да дочекаш дубоку старост свога деда, Хорусе! одговори зачуђено канцелар. Али ако би ти и сад одмах након њега стао пред Озирисов суд, сваки твој едикат биће с места извршен, ако га се само будеш дотакао светим прстеном фараона.

— Прстеном! — понови Хорус — Али где је он?..

— Говорио ми је један од великодостојника — шапу главни војсковођа — да велики Рамза само што није испустио свој последњи дах.

— Наредио сам своје заступнику — додаде архипастир, — да с места скине прстен, чим буде престало куцати Рамзово срце.

— Велика вам хвала!.. рече Хорус. Жао ми је... ах, како ми је жао!.. Али ипак ја *саг* не ћу да упрем... Остаће након мене благостање, па и срећа мог народа, и... моја љубљена Вереника вратиће се у слободу... Још дуго?... — упита лекара.

— Смрт је удаљена од тебе на тисућу корака појничког хода — шапу тужно лекар.

— Не чује се ништа?... Нико још оданде не долази?... говораше Хорус узбуђено.

Мртва тишина.

Месец се приближаваше палми и дотицаше се њезина првог лишћа; ситно истуцани песак тихо шушташе у клесидрама.

— Далеко?... — питаше Хорус шапатом.

— Осам стотина корака! — одговори лекар — Не знам, о Хорусе, да ли ћеш стићи да се дотакнеш светим прстеном свију едиката, ма ти се они одмах довели... —

— Предајте ми указе — рече кнез, прислушкујући да ли ко не жури из Рамзиних одаја. А ти, свештениче — обрати се лекару — говори колико ми још живота остаје, па да бих могао утврдити бар најдраже ми поруке.

— Шест стотина корака — шапу лекар. —

Едикат о смањивању данка за сељане и о раду за робове испаде на земљу из Хорусових руку.

— Пет стотина.

Едикат о примирју с Етијопљанима склизну с кнежева крила.

— Нико не иде?... — Четири стотине — промуца нечујно лекар.

Хорус се удуби у мисли и... паде едикат о преносу Зефориных моћи.

— Три стотине... —

Такве исте судбине беше и едикат о позивању из прогонства.

— Две стотине... —

Хорусу помодреше усне. Уздрхталом руком баци на земљу едикат о некидању језика ратним заробљеницима.

Остаде само... заповест о ослобођењу несрећне Веренике...

— Стотина...

Уз гробну тишину зачу се тапат сандала.

У дворану утрча архипастиров заступник.

Хорус пружи руку.

— Чудо!... узвикну заступник. Великом Рамзи повратило се здравље... Кренак и чин уздигао се из ло-

жнице и хоће да иде у лов. Хорусе, у знак милости позива да те га пратиш.

Хорусс управи угашени поглед на Нил, одакле се још видело светлцање у Вереникиној тамници, и две крупне, криве сузе скотрљаше се низ образе.

— Зашто ми не одговараш, о Хорусе?... — упита зачуђено Рамзов гласник.

— Зар не видиш, да је умро?... шапну жалостиво најмудрији лекар из Карнака. —

О! како су бедне људске наде, према изрекама које Господ Саваот огњеним знацима исписује на небу...

— Листићи —

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

СЛИКЕ С МОРА

3. Пожар

Мало које вече да прође без пожара. Само петком увече, уочи суботе, нико не памти да је што горело. Из овога се ласно даје извести да су паљевине дело најмногобројнијег солунског становништва — Евреја. —

Ноћ уочи Спасов-дана.

Беше тако око два и по часа по поноћи. Док наједанпут, онде, у близини, пуче пушка. За њом друга, на трећа, и тако редом.

Скочих још на прву. Запалих свећу, приђох прозору, подигох застор и онаких како се, тамо негде у правцу наше цркве, горостасан, бакарно-црвени пламен вије у небо. Обукох се на брзу руку и слетех на улицу. Солун ми још не беше тако познат; ноћох онако, на сент. Узгред наиђох на многе људе, и жене, и децу: све се то понизизало и хита к пожару, не би ли што ућарило. Умешах се међу њих, у гомилу. После приличног хода стигосмо на место пожара.

Пламен већ беше захватио сав кров. Што се за времена могло спасти, то су они са улице однели као своје: у Солуну, ако за раније ствари не склоним, онда си потпуни погорелац.

У ала доба стиже и „ватрогасна чета“. Само, ватрогасци пре руше кућу, по што гасе ватру: дугачким чаклама закаче за кров, који је, као и цела кућа, сама дрвенарија, и немилице обарају, руше, ломе. За један час кућа је била са земљом савијена; за час и по и ватра би то исто учинила.

Газда од куће примио је обезбеђење од некога друштва код кога је зграду обезбедио. Онај који је у кући становао, примио је обезбеђење за ствари.

Ствар врло проста. Газда од куће, у договору са својим кираџијом, запалио је своју рођену кућу. Он је добио од друштва новац за зграду; други је добио за ствари: ниједан од њих није у штети; шта више, обојица су у добити: страдала су друштва за обезбеђење.

А после дваестак дана, на месту пожара дизала се, на око, величанствена зграда која временом неће измаћи судбини своје претходнице.

Солун, 1902.

Велимир Ј. Рајка

Љубичице

Чуло се тихо и стидљиво шапутање. У једноме цбуну беху неколике љубичице које се тихо разговараху. — „Зашто прекидаш своје мисли, причај даље, видиш да нас нико не види“ рече расцветала љубичица нежном пунољку. — „Јест, ја волим“, настави пунољак, „ја волим небо: зар не видите да ми је и боја слична њему; волим сунце: та оно ме одржава, оно ме греје; волим птичице, несму волим; и кишицу која ме залева и ветрић који ме расхлађује; ја волим околину блиску и далеку, па и ово трње што се наднело над мојом спуштеном главом, — и њега волим, јер ме чува.“

Једно срце задрхта, закуца брже и јаче слушајући све то. „И ја волим“ прошапта. „И ја волим. Али је у мојој љубави трње друкчије!“

16—III—1903.

Косара Ст.

Помажите један другог

— Lamennais —

Један човек путовао по брдима па дође на једно место, где се велика стена скотрљала и пут сасвим закрчила. Осим тога пута не беше другог излаза ни с десне ни с леве стране.

Човек, видећи да не може пут продужити, покушаваше да покрене стену да би могао проћи; али се умори од тог рада и сва његова напрезања беху узалудна.

Видећи то, он седе пун жалости и рече: „Шта ће бити од мене кад наступи ноћ и затече ме у овој самоћи, без хране, склоништа и без икакве одбране, у часу, када дивље животиње излазе да траже своје жртве?“

И како беше задубљен у мисли, наиђе и други путник, и пошто је радио као и онај први, и увидео да је немоћан да покрене стену, седе и ћутке саже главу.

После њега дођоше више њих, и ни један не могаше покренути стену, и њихов страх биваше све већи.

Најзад један од њих рече осталима: „Браћо моја, молимо се оцу на небу, можда ће се сажалити на нас у овој невољи.“

И они га послушаше, и мољаху се Богу.

Кад беху свршили молитву, онај који је казао: „Молимо се Богу,“ рече: „Браћо моја, оно што ни један од нас није могао сам учинити, можда ћемо сви ми скупа моћи.“

И сви се дигоше, па скупа гураху стену коју на послетку и кренуше. И тако путници продужише пут свој...

Путник то је човек; пут, то је живот; стена, то су невоље које човек сусреће на сваком кораку у животу.

Ни један човек не би могао сам отклонити стену, али Бог је наредио, те се свакад у путу помажу они који заједнички путују.

с француског Љуица Ј. В.

Сусрет

(Л. Ресер)

Путем иде јадан, немоћан старац...

Дубоко се погнуо као да носи на плећима какав тежак терет. Очи су му усахле и мртве; живот се у њима угасио, још само последња искрица дршћући тина и плашљиво погледа смрт...

А напољу пролеће. Свеже зеленило обукло земљу на све стране, ваздух пун сунчаних зрака и шевина клицања, а поред пута вијају се од цвета до цвета два лентирка...

Пролеће се сажали на јадног, немоћног старца. Посла му поздрав: један весело дечко претрча поље и придружи му се...

Поверљиво га узе за руку, поче крај њега скакутати и ћератати. Детиње ћеретање!

Причао му је о својим родитељима, браћи и сестрицама, о својој игри, својем учењу: да, о Ускресу пошао је у школу, па већ зна целу азбуку на памет!...

Тупо и без учешћа корачао је старац. У својој зловољној старачкој себичности и не чује шта му пратилац говори. Тај свет је тако удаљен од њега, тај пут је и сувише далек за његове уморне ноге.

„Та зар ме не познајеш?“ ушита дете у једанпут, и плашљиво испитујући погледа старца. — „Зар ме не познајеш?“

Старац управи своје мртве очи на дечка. Дуг, језив тренутак — па тужно заврте главом... Дечко оста на путу, и тихо јецајући, гледане за старцем који је опет сам полако продужио пут...

Јадни старче! Пролеће ти је послало младост твоју — ти је ниси познао...

Љ. С. Л.

Стара зделица

(Л. Ресер)

Моја мати има једну стару зделицу; она је врло тропина, препукла на више места. —

„Начет суд најдуже траје!“ говорила је често моја мати, а у себи је проклињала стару зделицу: радо би је новом заменила!...

Али се не разби та стара зделица, као да је са претриљених несрећа прекаљена. Ма како ненажљиво с њоме поступали — све издржи. Само се старим пукотинама по која нова дода.

Јадно људско срце! И ти можеш бити старо и слабо и од бола напукло, али нећеш препући. — „Начет суд најдуже траје!“... А како се често жели у часовима туге и очаја да можеш препући као стакло, да се најзад мира и покоја нађе... Ти не препукинеш — не, само се старој рањи нова додаје!...

Љ. С. Л.

Анђео Истине

(Легенда од Рајнхарда фолкера)

Слетео на земљу анђео Истине. „Хоћу да усрећим људе!“ мислио је у срцу, и његово строго лице сијаше племенитим огњем.

Дође у неку стару варошицу са сурим докситима и забатима, по чијим тајанственим кутовима лепришаху ласте јатомице. Под линама тихо жуберкаше врело; на исквареној калдрми сеђаху деца, сабијена једно уз друго, са зажареним образима, и разгледаху дивотну књигу са сликама, своју књигу бајакā, коју им беше донео Исус Христос о Божињим Призницима. — „Лаж, голе лаж!“ рећи ће анђео презриво.

Њихна радост би и прође! —

У оближњем месту, баш тада, беше годишњи трг. Неко момче, убоги ђаво, добивши на лутрији леп ланчић

од сјајана злата, подскочи од радости и обеси га својој драгани о врат.

„То је месинг!“ обавестиће га анђео љубазно.

Његова радост би и прође.

И тад анђео снази некога дечакића. Његов горни хаљетак беше извештао и алватаи.

„Јадниче моје“, ослони га сажаливо: „каква ти је то гадна грба!“

„Ту су криоца сакривена“, одговори дете тихо и блажено се смешкаше. „Красна, злаћана криоца, као што су у анђела!“ — —

Анђео, ћутећи, покри лице и несташе га у сутону.

Превео С. Д. Мијалковић

Бјернстјерне Бјернсон

— ПО НЕМАЧКОМ —

је по годинама већ старац, који би требало да своје дане проводи у миру и одмору, а његов неуморни темперамент најрадије још дела.

Ну, ако случајно једнога дана ипак буде празновао, те погледом премерно пут који је дотле прешао, мислимо да ће га нарочито морати задовољити последња епоха његова рада; доба, коме га је и иностранство признало за правог драматичара због успеха који је постигао својом драмом „Over evne“ — „Изнад наше моћи“.

Деценијама је морао мирно слушати, како се глас његовог великог земљака и духовног антипода Хејрика Ибзена ори са позорнице далеко изван норвешких граница, док његове извршене многобројне драме једва житарице у иностранству, управо само у Немачкој. Тада се од једном појави пред публиком са првим делом драме „Изнад наше моћи“, а годину дана за тим и са другим делом, који је написао скоро двадесет година доцније од првог, и чији је успех готово још и већи од успеха првог дела. А што је најважније: ова је представа изазвала у Немачкој читаву буру, која је нарочито полазила са разматрања етичких и религиозних питања, третираних у тој драми.

Услед тога је и Бјернсоново име последњих година у Немачкој готово још чешће помињано од Ибзеновог; али се не може рећи, да су услед тога и његова дела познатија од Ибзенових. На против, пада у очи, како их шира публика врло мало познаје. Све њено знање о њему

исцрпљује се неколиким новелама из сеоског живота и драмама: „Младенци“, „Банкротство“, „Павле Ланге и Тора Парсоерг“ и, наравно, „Изнад наше моћи“ и „Laboremus“.

За страну публику потребна су извесна објашњења Бјернсонових дела, јер је он, крај свог привидног космополитизма својих идеја, ипак скроз и скроз Норвежанин о чему нам сведоче цело његово биће, његови идеали и начини на који покушава да их остварује, што је све могуће само код једног Норвежанина. А као што је прави Норвежанин, исто је тако и право чедо свога доба.

Европа је у осамдесетим годинама погрешила, предајући се слепо утицају скандинавских песника, не водећи рачуна о томе, колико њихове мисли вреде само за њихову малу земљу, тако рећи, као реакција извесним скандинавским културним струјама. Мало њих познају тачно литературу и културну историју скандинавску у XIX. веку, која је преко потребна за потпуно разумевање Бјернсона и Ибзена.

I.

Бјернстјерне Бјернсон је, као и његов велики земљак, бурни Кејрих Вергелану, свештенички син. Рођен је на усамљеном имању чак горе на висоравни Квикне пустог Доврорјелда, највишег норвешког планинског сплета, и његови први детињски утисци носе отпечаток те пустоши. За тим му отац буде премештен у Нес, у пространом и плодном Ромсдалу, где се срце и машта дечакова нису могли довољно наситити, посматрајући дивну планинску околину, која је права супротност пустињи у којој се родио. Свако, који је путовао Норвешком, познаје Ромсдал и његову реку Раума-Елв, на чијим се обалама вишу цветне ливаде и плодне њиве, гдегде проширани шумама, а све је то опвучено огромним планинским дивонима у фантастичним облицима, међу којима царује Ромсдалсхорн, највиши међу њима. Овде је детиња душа његова нашла хране не само у посматрању величанствене природе, већ му се и машта развијала на том богатом извору бајака и мита, који су све околне планинске висове и кланце насељавали троловиз, краљевским кћерима и краљевићима.

Свештеничка је кућа била велика и имућна, те изгледа, да је Бјернсон ту задобио ону нарочиту жудњу за богатством, која врло често провирује из његових дела. Школу је учио у Молди, „северној Ници“, како је зову због њене необично благе климе и богатства у цвету. Та

варошица лежи крај једног широког фјорда, а у близини су јој и величанствене горе; сем тога је и живот у њој врло пријатан. Из те веселе вароши дође седамнаестогодишњи Бјернсон у Кристијанију где ступи у универзитет.

То је било баш у оно доба, када се норманска свест у Норвешкој најјаче будила; доба силне борбе за народну културу; доба, у коме се норвешки језик, благодарећи труду Ивара Азена и Асмунда Виња, почео чистити и развијати, када се Ајлерт Сунд и Оле Виг потрудише, да својим земљацима створе слику чисте норвешке културе, а то беше нарочито оно доба, када Норвежанин Асбјернсен и Мон, помоћу мита и народних кажа подигоше у народу свест о отаџбини и његовој народности.

Ето, у те је струје зашао и овај генијални младић, у коме је још из детињства врела жеља, да некоме заповеда, да буде нечији вођ. Поред ових чисто норвешких струја, заинтересоваше га јак и учења Грунтвига, човека који је необично знао утицати на народ, а упростивши хришћанску науку и распростирући дубок оптимизам, којим је сузбијао суморни норвешки пинетизам, као и својим силним северњачким одушевљењем, он је учинио необично јак утисак и на осетљиву душу Бјернсонову.

Данас се више не може довољно оценити, колико је храбрости било у оном издавању Бјернсонових првенчади: „Приповедака са села.“ Никад то странац неће ни моћи оценити, јер он не може разумети оно изненађење које је обладало Норвежанима, када Бјернсон у својим приповеткама употреби стил народних бајака и говор из витешког доба. „И тај стил, који је у древно доба важио као једини облик причања о убиствима, паљевинама, разбојништвима, пустољовинама и другим суровим делима подмладао се овде, подижући чисто вредност овим јдидлама, овим причама о љубави младих норвешких сељака.“ (Брандес). Ову вредност његових новела апсолутно није у стању странац да осети.

У њима нема ничег извештаченог, ничег ученог, ту нема преучених салонских јунака, нити сентиметалног преузношења примитивне културе на рачун више. У њима природа не служи само за декорацију, нити су сељачка одела позоришни костими. Али, као год што је Бјернсон далеко од преузнашања и театарности, исто је тако далеко и од суровог натурализма. Он се не плаши простог и прљавог, ако никако не може да не избегне, али их он нарочито не тражи, нити их слика широким потезима у свима могућним бојама које стварност пружа. Он је увек истинит и природан, никада, пак, натуралистичан или веристичан.

Нарочиту драж даје овим новелама из сеоског живота, између којих је најбоља „Синева Солбакен“, оно чисто човештво; а сем тога и она јасна и права народна боја, која Норвежане привлачи због сродности, нас странеца, пак, због тога, што не можемо довољно да је појмимо. А овде је сад најзгодније место да приметимо, да је Бјернсон, чија је лирска жица у првој периоди његова рада била врло јака, дао Норвежанима и њихову народну химну.

„Ja, vi elsker dette landet“ — „да, ми волимо ову земљу,“ — то је мисао која се, будући у исто доба неоповест и завет, ношена силним акордима лепе мелодије вије к небу са сваког, ма и најмањег места, где се више Норвежана састало. И ми странци видимо тада од једном својим духовним очима ту земљу, како се пред нама подиже; видимо оно нагорено лице њених грдних стена и обала и видимо оне „хиљаде демова“, растурене мајуре

који се на уској обали ретко кад састају у веће општине. И опет се хори песака, као обновљен завет: „Волимо је, волимо је“... али се при том спушта наш поглед и у прошлост, а сећајући се ње, осећамо да смо тим људима још ближи.

После „Синева Солбакен“ дошле су прве веће новеле „Арие“ (1858) и „Весела“ (1859/60), чија вредност не изостаје иза вредности прве новеле. Кад је доцније богатији искуством, али већ у годинама и далеко од отаџбине, још у два маха покушао своју срећу са већим новелама из сеоског живота, те написао „Рибару“ (1867/68) и „Сватовца“ (1872) већ се онајало како се туђи неки звуци измешали са пређашњом чистом мелодијом; немир и извештаченост већ су ту.

Још револуционарнијим, но у својим приповеткама са села, јавља се млади Бјернсон у својим првим драмама. Првенче његово „Између битака“, та мала драма, ставила је била себи у задатак да изнесе живот који је био само у бајкама. Али су у томе још већи успех показале драме „Хулда“ и трилогија „Краљ Сигурд“. У њима није хтео ништа улепшавати, није хтео од оних сурових, обесних и неверних витезова, каквим их предање представљаше, да створи идеалне типове из неког старог доброг доба, већ их је изнео онако, како је највероватније да су изгледали у стварности.

Ну, ако критички размотрамо историјске драме Бјернсонове, видећемо, да је и његов положај према прошлости доста романтичан, као што је и Грунтвиг у томе смислу био романтичар, што се прошлости није приближавао просто у тој намери, да је позна, већ је час с извесном чежњом, час моралишући износио њену слику пред своје савременике; а у том је правцу, и ако бесвесно, и Бјернсон писао своје драме. Као увек, тако је и овде, опет у првом реду, био наснишач свог народа, што, наравно, не искључује могућност, да у своје драме уноси и много личног, а то је нарочито случај у дивној трилогији „Краљ Сигурд“, коју тек треба разумети.

У тим првим драмама његовим већ се онаја нарочита склоност да црта фине карактере, коју ћемо склоност у његовим доцнијим драмама и новелама чешће сретати.

У својој двадесет петој години постаде Бјернсон, после Ибзена, управитељ позоришта у Бергену, старој и живој приморској вароши. Овде ћемо само узгред приметити, да не знамо, да ли пинет или што друго уздржава добру варош Берген, да не сруши ову стару, рђаво обојену кошару, којом су некад управљала ова два народна великана; странац, улазећи у ову лепу и богату варош, мора с чуђењем застати пред позориштом и запитати се: зашто ли се ово богато грађанство задовољава тако неугодном зградом, сазиданом од дрвета?...

Бјернсон је само до 1859. год. остао управитељ позоришта и нама сада још није могуће да знамо, у којој је мери тај његов позив утицао на драматску његову продуктивност. Исто нам тако није познато ни то, каквим је поводом дошао на идеју, да пише „Марију Стјуартову“ и „Младенце“: прва се појавила 1864., а друга годину дана доцније. Обе се веома разликују од његових пређашњих драма, али су ипак важан документ о његову развијању. Са свим је правилно, што неки указују на сродност пуританских Скота и протестантских Норвежана, да би тиме објаснили унутарњи развој, који је Бјернсон морао учинити, да би нам могао изнети ове са свим савремене неврстенике, који у историји са свим другчије изгледају. Прва се драма на северу веома донала,

али њу је иностранство примило хладно, јер се у њој одвише много говори, а радње нема много, па и оно што има, нати од непоузданих и непотпуно изведених карактера.

„Младенци“ су више познати. Овде није место, да се претреса поетска вредност тога дела, већ нам је стало поглавито до тога, да изнађемо улогу коју та драма игра у Бјерисонову развићу. Кад се са тога гледишта посматра, изгледа нам она као путоказ: показује на две стране. По времену пада у прву епоху песникове рада, у којој политичка и литерарно-естетичка спорна питања, ма колико да утичу на њега лично, не утичу непосредно и на његова дела. Али питање које чини срж те драме — питање, да ли млада жена припада својим родитељима или мужу? — већ стоји изван осталих питања, која су дотле интересовала песника. Изгледа готово као да је изгубио везу са својим дотадашњим радом, а сем тога, та мала драма открива нам по мало и будућност, пошто нам први пут показује песника, где се занима и садашњошћу, у којој ће ускоро пронаћи необично богате изворе за своја посматрања. Па и сам начин, на који он

овде и у „Марији Стјуартовој“ стаје пред своје јунаке, задајући им какав психолошки проблем који по том сам решава, говори речито о његову прелазном стању. Човек ту готово осећа, да му је књижевност споредна ствар, јер је Бјерисон главни део своје снаге уложио у политичку борбу, новинарство, беседиштво и писање многобројних брошура.

Већ је горе напоменуто, да су његове новеле, које се у ово доба јављају, слабе; исто то важи и за драму „Сигурд Јорзалфар“ из 1872. године. Али две године доцније јавља се он с новом драмом „En Fallit“ („Банкротство“). Има ли јачег контраста? 1872. год. даје нам средњевековну драму а 1874. са свим савремену. Том драмом учинио је Бјерисон врло добар избор јер је изабрао материјал који свакога мора привлачити; а ту је изнео и такве мисли о социјалној реформи на пољу трговачког рада, којима објективни слушацац није могао одрећи правилност. И од тада је изгледало, као да је добио нову снагу, јер је стварао драму за драмом необичном лакоћом, али је у то доба и у романима и приповеткама ширио нове идеје.

(СВЕТЛИКА СЕ)

† Матија Бан. — Стара је гарда сасвим проређена. Један од најстаријих у њој, Матија Бан, књижевник и политичар српски, који је већ од дужег времена живео повучено у свом дому, закључио је уморне очи своје, и тело му је предато земљи у вечни покој. —

Син Карла I енглеског краља (сликао Ван Дајк). Овај рад чувеног холандског сликара доносимо у овом броју, а пошто имамо још неколике његове слике, проговорићемо доцније опширније и о њему и о његову раду.

Војислав Илић (вајао Ј. Пешић). „Одбор девојака за подизање споменика Војиславу Илићу“ био је расписан стечај за Војислављеву бисту. Од неколико модела изабран је модел г. Ј. Пешића, по којем ће се за најкраће време подигнути Војислављев споменик у Београдском Калмегданском парку. —

Главна кација Нишке тврђаве (1878. г.). — Нижу слика из рата за српску независност, што смо их донели у свом листу, прилажемо и овај снимак главне кације Нишке тврђаве. Данас она сасвим друкчије изгледа. Нема више оне дрвене ћуприје нити ћепенака. Место тога подиже се модерни гвоздени мост, прави украс новог Ниша. —

Манастир Сопоћани (сликао Т. Пејатовић). О овој старој српској задужбини види нарочити чланак у овом броју.

Иконица Бирчанин Илије. — Многе су српске старине из најновије наше прошлости пропале као и многа писма значајна за нашу прошлост. Многе су непажњом нашом отишле у туђе руке, те данас красе туђе музеје и туђе збирке старина; а многе се налазе још и данас код приватних лица у Србији, која их држе незнајући им вредност и значај као старина. Камо среће да они, који их још имају, уступе нашем музеју у Београду, те би се тако прикупило на једно место драгоцене благо за познавање наше прошлости, да прича коленима и нараштајима будућег Српства о слави и јунаштву, о пожртвовању и мучном животу онога појаса, који је крвавом борбом ослободио и засновао данашњу Србију.

Поменути иконица оборкнеза Бирчанина случајно нам је дошла до руку. Наша слика показује природну ве-

личину те иконице са два крила која се затварају. По свој прилици то је иконица коју је чувени јунак собом носио. То је вештачки и врло нежан дрворез на мрком дрвету. Кад се отвори, на левом крилу у средини је Распеће. Слева од Распећа Крштење. Изнад је примање заповеди, а испод Рођење. С десне стране Распећа у средини лик из живота Христовог, изнад апостоли, а испод Погреб Христов. На десном крилу иконице у средини је Свети Ђорђе. Изнад њега Саваот. У углу с лева Ускрснуће Лазарево, испод тога Бежање у Мисир, и у дну опет слика из живота Христовог. С десна од Светог Ђорђа при врху Мучење на точку, у средини Чување Христа, а при дну опет из живота Христовог.

С поља су светитељски ликови нежно и вешто усечени у сребро и то: на десном крилу, при врху, Исус Христос, у четири угла четири јеванђелиста. При врху Матија и Марко, при дну Лука и Јован. Између Матије и Луке Богородица а између Марка и Јована Архангел Михаил. При дну, између Луке и Јована, Свети Ђорђе. На левом крилу с поља су српски свеци, и то при врху у средини Свети Сава, десно од њега Свети Симеун, лево Краљ Стефан. У средини с лева Кнез Лазар, с десна Дечански. При дну с лева Краљ Милутин, с десна цар Урош. Испод свега тога налази се запис:

Икона сребром и златом оукрашена Илије Микхилова Обркнуза Бирчанина 1798 лѣтв.

Цео дрворез окован је у сребро, унутра с позлатом а с поља украшен леним црвено мрким каменима (има их 32).

Радовали бисмо се, кад би ова драгоцене старина, дошла у наш Народни Музеј.

Ађутантура Главног Штаба у Нишу (1878. г.) — Када је српска војска ушла у ослобођени Ниш, учињен је размештај војних и цивилних власти по дотадашњим турским државним зградама. У кући, које слику доносимо у овом броју, била је смештена ађутантура Главног Штаба српске војске. Како нам јављају, те куће више нема у Нишу, порушена је да уступи место модерној грађевини.

Мрави који злато копају

Да човек воли злато, то је стара ствар: златоносна брда и поља маме људе на крај света, те се пенетрају по брдима и гудурама, спавају по снегу, гладују и жеђ трпе, само да би коју прегршт злата више добили; због злата људи се свађају и гину, злато умирује људе, зближава непријатеље, а многа лепотица због злата склизне с правог пута. Док дијаманту треба глачање да буде провидније, то злату није ништа потребно, оно нема мешавине, њему не треба политура, злато је чисто и од вредности само за се, на њ не утиче време нити га рђа оједа, ни киселина раствара. Е па за то га људи и цене, зато га траже и отимају се о њега. Али је значајно да има и животиња које га тако исто траже и цене баш као и људи. Те су животиње једна врста мрави којих има у Америци.

За те златоносне мраве знали су још и стари Грци и Индијанци, што се види из прича, које се код њих налазе, о мравима који злато копају, и што се у новије доба изнашло да таквих мравца у Америци заиста има, који своје мравињаке покривају златним зрнима. На основу тога *Верконтр* је, приликом прослављања 400-годишњице од проналазак Америке, доказивао да су старинарски пре Колумба знали за Америку и били у саобраћају са њом. И збиља таквих мравца нигде и никад у старом свету није било.

Апри Кук је 1882. изнео да у Колораду, Новом Мексику има мравца (*Pogonomyrmex occidentalis*), који радо светлим камичцима покривају своје станове. *Верконтр* опет тврди, да у оним пределима где има злата, покривају своје мравињаке златним зрнцима. И индијанци знају тај род мравца, па траже те мравињаке, и тако на врло лак и zgodан начин долазе до злата: не треба да се муче, да траже и копају, мрави то сами ураде. *Херодот* спомиње: да близу Индијанаца има једна пустиња где живе мрави који су мањи од пса, а већи од лисице(!); такве мраве има и краљ персијски. Они изгледају као и мрави у Грчкој, исто тако копају под земљом, само што у тој земљи има злата. А да то злато добију, Индијанци иду у пустињу, узму камиле које су најбрже, срачунају да злато скупе изјутра, јер тада је у пустињи најтоплије, а после подне заладни, и увече је ладно. За време жеге мрави се склоне у земљу, те Индијанци нануће кесе златним песком и одјуре одатле што брже могу. Али мрави по мириси познају непријатеља, излазе из земље и јуре за њима, а брзи су преко сваке мере, и ниједан им не би умакао само да не изгубе време излазећи из земље, и скупљајући се. (*Херодот* 3. 102.).

Плиније у својој природној историји (XI. 36) каже: „на северу Индије, у земљи Дарда, ископавају мрави злато из земље, а велики су колико и египћански курјаци(!) а боје су као мачка. Ово злато што га они из земље ископају, краду Индијанци лети, кад се мрави, због велике врућине посакривају у своје подземне ходнике.“ Међутим

и *А. Хумболт* спомиње ту наклоност мравца ка сјајним предметима, нарочито спомиње мравињаке између Капуле и Пацкуара, који су *уни сјајних зрнаца обсиђана и санидина*. Хумболт наводи и *Жил Маркуа* који је то исто налазио. По свему изгледа да су то исти Верконтрови мрави. Колорадо-мрави су мрки са великом главом, трбух им је дугуљаст као у золе; а раднице које скупљају злато, двојке су величине: од 8 и 6,5. инч дуге. Много је већи онај тако звани жетвени мрав из Тексаса (*Pogonomyrmex barbatus*). Ови „жетвени мрави“, зову се тако зато, што у својим подземним магацинима скупљају разне врсте храну. Уласке од својих станова, који су пирамидални, украшавају они златом. Њихови станови (мравињаци) брежуљци су високи 15—18 см, а покашто 25—48 см; около је за читаву три метра чиста равна, на којој нема ни цбуња ни траве. Гнездо им је у мравињаку дубоко три метра, и разгранана се у галерије које им служе за храну, становање и млад (пород). Хране се семењем разних биља и лисним вањима. Ови мрави вуку покашто терете који су 10 пута тежи од њих. Интересантно је да они на својим становима праве један или два уласка и сваког вечера те уласке замићују, па их изјутра отворају. То отворање и затварање — само ако нема кише — врло је тачно.

Алхазен.

Franz v. Reber — *Die byzantinische Frage in der Architekturgeschichte* — München 1903.

Византиско питање лежи од дужета времена као мрачан облак изнад науке о уметности. Оно има у главноме два проблема: питање о бићу, о унутрашњој вредности и о историјском развоју уметности источног римског царства, и питање о утицају који је ова уметност имала на Запад. Мишљења о бићу и вредности византиске уметности и данас се сасвим разликују. Једнима ова уметност не пружа ништа друго до слику жалосне пустоши и учмалости: они говоре само о монотонији, о натурности и о старачким пртима њених типова; о непродуктивности њеној; о њеној бедној улози која се за читаву столућа ограничава само на безусловно понављање једном већ утврђених образаца. За представнике овога гледишта: Византија од Јустинијана па све до дефинитивна пада њена само је тужно гробље, на коме је сваки живот изумро, над којим још једино светлуца бледи самртни жижак једног ништавног деспотизма који умире у рођеној немоћи својој. Другима, на против, Јустинијаново доба изгледа врхунац целокупне уметности хришћанске, а у византинизму се, по њихову мишљењу, сачувало најбоље и најлепше што нам је стари век оставио у уметничкој делатности. На чијој је онда страни истина? Данас се може мирно рећи, да присталице и једног и другог мишљења лутају по поирчини, да они који врло мало цене византиску уметност, и они, који је обожавају, бомбастичким фазама својим покривају само властито незнање своје.

Са питањем о вредности византиске уметности иде упоређо и питање о њеном историјском развоју. Кад отпочиње византиска уметност? *Баже* (Ch. Bayet) налази, да архитектура, скулптура и мозаици прејустинијанова доба означавају врхунац старо-хришћанске уметности. *Шпрингер* (Onton Springer) истиче, како се почеци византиске уметности стављају сувише рано, обично пре Јустинијана, и заступа гледиште, да је све до 6. и 7. века уметност свеколиког хришћанског света, и поред свих локалних инанса, била једна иста. Тек се после Јустинијана (са 7. веком) ствара преграда између Истока и Запада. Од тога доба може бити говора о византијској уметности. Овоме се мишљењу придружује Перате (Peraté), Јанчик и Вичхоф (Wickhoff). Нарочито је *Викхоф* нагласио, да се најизврснија серија слика, коју нам је оставио византиски средњи век, до најмањих појединости слаже са образцима из V века; да према томе нове композиције византиске уметности нису ништа друго до избор или заостатак првобитних старо-хришћанских композиција које су се у IV и V веку образовале у великим градовима Истока, у Александрији, Антиохији и Византији. У сасвим другом правцу крећу се резултати истраживања најмлађег истраживаоца на овоме пољу Јозефа Стржиговског (Joseph Strzygowski). Све до Константина, вели Стржиговски, иде уметност и на Исток и на Запад истим путевима. За тим узима рођење нова византиска уметност, која се разви од постанка Цариграда, и у Јустинијаново доба достиже свој врхунац и вишњу превласт. То, што она дотле беше створила, одржало се за сва времена у Византији. Запад пак подлеже својој старачкој изнемоглости и инвазији германских племена. Стржиговски даље разликује *старо-хришћанску* уметност која се развила независно од античке уметности, а у главном показује свугде исти основни карактер, и *старо-византиску* уметност која је само наставак античке уметности. Ова последња асимилије у себе старо-хришћанску уметност, узима за тим сасвим самосталан правац и подицава себи сва места, у којима негда старо-хришћанска уметност цветаше. Дан је њезина рођења оснивање Цариграда. Пада одмах у очи неприродност једне оваке хипотезе. Развијају се две уметности: једна (старо-хришћанска) није на развалинама уметности која је већ прецветала, доноси нове идеје и са свежом снагом пробија се напред; друга, издана уметности која је у декадансу, принуђена још оно мало снаге што јој је преостало, без икаквих изгледа у будућност, преживела, изнемогла, на крају свога живота. Против свих природних, друштвених и психолошких закона ова се последња уметност уздиже, на чак асимилије у себе ону уметност, што, још нова и свежа, победоносно корача напред. Обратно тврђење могло би се још и оправдати, ну и оно би остало само хипотеза, у колико је тешко доказати, да се од постанка Цариграда на источној половини царства развија уметност сасвим независно од Запада. Нико не пориче, да се у Цариграду од Константина, а још више од Теодосија, развија једна уметност која је, као и уметност у Равени, Сирији, Александрији или Северној Африци и Јужној Галији, имала своју покрајинску или локалну боју, као што је несумњиво, да је ова локална школа имала утицаја на области што су биле зависне од Цариграда. Тврђа пак, да су се ова школа или правац потпуно издвојили из оквира старо-хришћанске уметности, која доминираше целим римским светом, остала би у сили само онда, кад би се доказало, да архитектонски облици, што у ово прејустинијаново доба бежу у Цариграду применљиви, битно од-

ступају од архитектонских форми Запада; да је у ово доба пре Јустинијана уметност Цариграда донела хришћанској иконографији обиље нових мотива, као и хришћанској скулптури нових форми.

На овом првом проблему у завршеном византиском питању задржали смо се мало више, да бисмо показали на какве заблуде има да се рачуна, кад се хоће да уђе у решење овога питања. Други проблем, колико је византиска уметност утицала на Запад, исто тако тешко је разрешити и то баш са истих заблуда. Прошла су, истина, она времена, у којима се говорило о византиској архитектури на Рајни, ну ипак многи још сумњиво врте главом, кад је реч о наводима Вазаријеним*), да је „грчка“ уметност пре Чимабуа Ђота и Николе Пизана доминирала целом Италијом, да су „грчки“ уметници мало пре ових били позвани у Фиренцу и Пизу, да су се ови тек од тих византиских мајстора научили новој уметности. Ако се не узме у обзир Италија, где, због тешких веза њених са византиским царством, византиско питање изгледа у другој светлости, онда се може с поуздавањем тврдити, да се западна уметност исто тако независно развијала као и византиска. Нарочито се пак наглашава потпуна независност западне архитектуре од византиске. Ова би самосталност западне архитектуре била од врло велике важности за оцену византиског питања. Архитектура беше у целом Средњем Веку најглавнија грана уметности. Поставити хипотезу: да су западни народи на свима другим пољима уметности били под превлашћу византизма, а само у најглавнијој уметности остали слободни и сачували своју потпуну оригиналност, значило би противречити свима законима историје и психологије. Једино са ове тачке гледишта била би једна овака хипотеза ненаучна и некритична. Утицаји византиске уметности имају се пак ограничити и кад је реч о Италији. Позивање византиских мајстора и унос византиских уметничких радова били су у Италији, због њена суседства са византиским царством, чешћи него другде. Нарочито се истиче учешће и утицај византиских мајстора у мозаицима. Ну много је незнатнији утицај византиског стила у архитектури Италије. Осим цркве Св. Марка у Венецији, тешко је наћи други какав пример, на коме би овај утицај био видан. Разуме се, да је овде реч о оном доба, кад се већ јасно издвајају две културе, источна и западна, и кад све јачом постаје подвојеност у обема половинама хришћанског света (између VI и XIII века).

Ребер се дотиче оба проблема у своме делу о византиском питању. Он се ограничава само на архитектуру, трудећи се да у историјском развоју њеном покаже, како је византиска архитектура, с једне стране, постала из римске, а, с друге стране, како у последњим стадијумима својим садржи већ елементе романског стила који је на Запад процветао и сазрео. На тај начин би се доста допринело и решењу једног од најзаплетенијих питања у историји уметности о пореклу романског стила, а у исто време би се показало, како тврђа да је романски стил немачки проналазак, почива на трошној основи.

Раду Реберову послужило је као основа дело *Rivore* (g. J. Rivore): *Порекло ломбардске архитектуре* (Le Origini della Architettura Lombarda, Roma 1901.) Заједно са Ривојром Ребер дели мишљење, да је романски стил немачке архитектуре дошао из Италије и да је изникло из ломбардског стила. Испитивање очуваних споменика (нарочито у Италији) у вековима пре 1000. године

*) Савијог средњовековног исписа о италијанској уметности Ренесанса.

показује, да се сви они елементи, које сретам у архитектури XI века, а који у XII веку доспеше у Немачкој до зрелости и савршенства, могу већ наћи и у претходним вековима. Темељно испитивање византијске, лонгобардске и ломбардске уметности у Горњој Италији имало би да покаже, где лежи порекло романског стила. С друге стране Ребер спори тачност закључака Ривоине, да архитектура у Равени показује велику самосталност и устаје против прецењивања уметничке делатности Лонгобарда на пољу архитектуре.

Ево у кратким цртама преглед садржаја овога занимљивог дела Реберова.

(СВРШИТЕЛ СР)

* Божићар Шанћ Дидолинко превео је неколике приповетке Dr. Лазе Лазаревића и штампао их у Дрезди, у издању Е. Пиерсона, под натписом „Schönste Erzählungen von Laza K. Lazarević“. Наш сарадник Г. М. П. Ђирковић штампао је у 12 броју немачког књижевног листа „Das litterarische Echo“ овај реферат о том преводу:

„Лазаревић, оснивач нове српске књижевности, како о њему преводилац с правом вели, није сада први пут преведен у немачкој књижевности. И пређе су се у разним новинама и листовима читале по неке од његових лепих приповедака; али се тако није могао добити општи утисак његова талента, а у ширим круговима немачке читалачке публике једва ако је и био познат. Ова књига попуњује тај недостатак и познаје немачкога читаоца са једним од најбољих српских књижевника.

Као дубоки познавалац српског сеоског живота, Лазаревић своје ванредно fine утиске тако употреби, да читалац јасно види, у простим али снажним потезима, сав културни живот његова времена. Песниково оцртавање и карактеризовање, поред све краткоће, има велику пластичну изразитост, а фини и самосвојни начин причања привлачи и везује пажњу. Донста је заслужно чуђена, какву драг уме да да Лазаревић најпростијим, свакодневним стварима својим истинитим представљањем.

Радња је у његовим причама веома проста и ограничава се највише на догађаје у породичном животу. Али се финоћа његове психолошке анализе не може ништа више пожелети. Најрадије се бави о простим, природним сељавина или о безазленим једностраним паланачким трговцима.

Још једну реч о преводу. Чини ми се да је изишито што Дидолинко у свом предговору препоручује сваку поједину причу нарочитим похвалама. Могао је то мирне душе оставити преводу тих приповедака да се тако покажу саме својом унутрашњом вредношћу, јер њима није потребно никакво бомбасто препоручивање!“

С.

* Г. Стјепан Радић штампао је своје Узнишке Успомене, белешке које је водио у затвору, где је био због познатих хрватских изгледа према Србима у Загребу. У Београду се ова књига може добавити у књижари Драгише Лапчевића. —

* Одбор за подизање споменика изгинулим борцима из Књажевачког Пуковског Округа у рату за ослобођење

и независност 1876—77. године позива уметнике да поднесу своје пројекте. Споменик ће се подићи у Књажевцу у току ове године. Одбор располаже сумом од 25.000 динара. Пројекте треба израдити у сразмери 1:5 м. и послати одбору до 1. маја о. г. под извесним знаком, а име своје у затвореном куверту под истим знаком. Награде су: прва 300, а друга и трећа по 100 динара.

* Друштво за чување народног здравља отворило је стечај за израду пројеката за угледне сеоске куће у Србији. Траже се пројекти: 1. за сеоску кућу за једну породицу која броји до 5 душа, и 2. за сеоску кућу за две породице од којих свака броји до 5 душа. — Награде су: за први пројекат прва награда 500, друга 350 и трећа 200 динара, а за други прва награда 650, друга 450 и трећа 250 динара.

* Г. Повољни, један од уредника француског листа „Nord“, штампао је ових дана свој спис „Le problème macédonien et sa solution. Etude politico-diplomatique par J. V. Povolni, rédacteur du „Nord“. Paris, imprimerie et librairie centrales des chemins de fer, 1903. P. 64, prix 1.50 fr.“

* Београдски дневни лист „Штампа“ завршио је у низу бројева превод чланка „Гете и Сарајлија“ од Филипа Лева. —

* У понедељак, 17. о. м. одржана је у Паризу под председништвом Бодена, пређашњег министра, конференција, на којој је М. Партенис, новинар, предавао о Македонији и Арбанији.

* Путовања кроз Нови Сад књига је која је изашла из штампе као издање Српског Трговачког Удружења у Новом Саду. Смер је те књиге да многобројном свету, који има каква год посла са Новим Садам, буде на руци, да покаже шта све има у Новом Саду и где је што, а још више, да у Нови Сад привуче што више људи из околине. Садржај је књиге: 1. Нови Сад, Важност Новог Сада, Становници, Привреда; 2. Магистрат и Муниципални одбор за год. 1903; 3. Званија (уреди); 4. Лекарни, адвокати, инжињери; 5. Управа Епархије Бачке; 6. Управе привене општине у год. 1903. — Школе; 7. Уредништва новина и листова Новосадаких; 8. Привредна област Новог Сада; 9. Српско Трговачко Удружење; 10. Огласи (где је чији оглас, види се у Шематизму на стр. 59—64); 11. Фијакеријете; 12. Чича Мија, од Знај Јована Јовановића; 13. Како се оснивају земљорадничке задруге; 14. Занат је златан (крутан разговор за наше ратаре); 15. Шематизам власти, установа, званија, друштва, канцеларија, стручњака, трговаца, индустријалаца, занатлија, привредника; 16. Ред возње железничких возова; 17. Лествице за биљега; 18. Поштарине.

* Срба у Америци има око 8000 (стално наставањих). Већином су из Хрватске, Славоније, Далмације, Боке-Которске и Баната; из Србије их је веома мало. Српских колонија има и у северној (Калифорнија) и у јужној Америци (Аргентина, Уругвај и Бразилија). Амерички Срби имају неколико добротворних и помоћних друштава, која су се у последње време спојила у Савез српских православних братстава „Србобран“. Издају 5 листова: „Славенски Глас“ (у Буенос Ајресу), „Српско Јединство“ (Чикаго), „Србин Американац“, „Слобода“ (Сан-Франциско) и „Српски Одјек“ (Пуебло). Осим ових Срба, што су се стално настанили у Америци, има их много већи број који одлазе у Америку на зараду. Ових се већина враћа кућама; али неки проценат остаје тамо

за увек. Из саме Лице и Баније рачуна се да их је у Америци на раду преко 15.000. — Њујоршки „Српски Родољуб“ јавља да је у последње доба одржан у Њу-Јорку састанак Њујоршких Срба, на ком је био приличан број и где је решено да се у том граду оснује један српски клуб. Та мисао прихваћена је врло одушевљено и одмах прво вече уписало се 19 чланова, а поклоњена су 33 долара за покуштво. — У Питсбургу у Америци основано је српско немачко друштво „Горски Вијенац“. Задаћа је друштву, да уз српску песму буди дух у народу. — У Киспорту, где Срби православни имају своју цркву и свога пароха Илију Комадину, до сад јединог српског свештеника у Америци, одржана је уз велико учешће народа светосавска прослава. Дописник у „Српском Одјек“ нада се да ће тамошњи Срби уз своју цркву подићи наскоро и други светосавски споменик, школу српску. — У Ледвилу има око четрдесет Срба, и то Личана, Бокеља и Далматинаца. Дописник у „Српском Одјек“ саветује раднике да за сад не иду тамо, пошто су због јаке зиме и великог снега послови врло слаби, па нема зараде. — У Пуеблу, где излази „Српски Одјек“ добио је Србин Митар Коњевић из Новог, из Боке, државну службу. Од 32 хиљаде Словена, што их има у Колореду, он је први који је постао државни чиновник. — „Journal de St. Petersburg“ доноси интересне податке о напредовању православне мисије у најсевернијем крају Северне Америке. На Аљасци има данас 17 православних цркава и 60 капела. Протекле године сазиђана је у *Дугли* нова црква српског Св. Саве прилозима парохијана који су за тај циљ скупили 2000 долара. Св. Синод је бесплатно подарио овој цркви иконе, а црквене власти овога краја подарили одело и потребне утвари.

* Не давно преминули митрополит херцеговачко-захумски Серафим Перовић завештао је око 64.000 круна за оснивање фонда за помагање сиромашних школа у Херцеговини.

* Руски часопис „Русская Мысль“ донео је у свеску за фебруар ове године писмо графа Канниста О Македонији. Српска дневна штампа већ је писала о том и доносила изводе тог писма које писцу чини част а српској праведној ствари одаје заслужено признање. —

* У априлском свеску Ljubljanskog Zvona штампано је Н. Зупанић свој чланак *Македонија*. Резултат је: „Ако Македонија не дође у југословенске руке, изгубљени смо и ми Словени... Једино је решење да македонски комитет не клоне, да Бугари не одбаце пушке, већ да се споразумеју са Србима. Бугари нека уступе Србима Македонију са Солуном, а сами нека се побрину за Турску Тракију и Цариград, — јер је тај предео до Златнога Рога по језику бугарски.“ —

* Светозар Ђоровић дао је у штампу своју књигу „У часовима одмора“, у којој ће бити 37 цртица и слика. Књига ће бити велике осмине на 15—18 штампаних табака и стајаће 2 круне или 2-50 динара. Преплату прима и администрација „Српског Књижевног Гласника.“ —

* Ј. Ј. Кнежевић из Пакраца (Славонија) отворио је претплатнички упис на књигу „Како да себи помогнемо или Реч у прилог сталешке учитељске борбе“. Претплата је цена 70 потура.

Борђе Милошев Мартиновић: *Прве песме*. Издање пишчево. У Мостару 1903. Штампарско-умјетнички Завод Пахера и Кисића. Цијена 1 круна.

Др. Ј. Цвијић: *Велика језера Балканског Полуострва*. Језера Македоније, Старе Србије и Епира. 10 карата. Издање Академије Наука. Литографија Државне Штампарије, Београд, 1902. — in F-о. Цена?

Разне ијесме Ника Мусића. Књига I. Сва књижевна права, задржавају аутор и лист „Српски Одјек“ Пуебло, Колоредо. Штампана и наклада „Српског Одјека“, код Петра П. Петровић — Његоша. М. 8°, стр. 129. Цијена 50 центи.

Рат и војска, од Ђенерала Деркагеа. Са француског превео Т. Љ. Павловић, поручник. Београд, Штампарија „Доситије Обрадовић“, 1903. — 8°, стр. 53. Цена 0-70 дин.

Помозимо Високим Дечанима. (Ова је књига намењена само приложницима Високих Дечана, а прилози њихови употребити се на оснивање за у будуће осигуравање Високих Дечана). [Написао Епископ Жички Сава Дечанац]. Београд, Електрична штампарија Тодора К. Наумовића, 1902. — 8°, стр. 92. —

Српска извозна трговина и аустро-угарски монархија. Разрађена предавања Бојидара Никашиновића. (Препечатана из „Српског Пијемонта“). Пишчево издање. Београд, Електрична штампа Савића и Коми, 1903. — В. 8°, стр. 60. Цена 0-50 динара.

Zemljopis Hrvatske. Napisali Dr. Hranilović i D. Hirc. Vlastitom nakladom pisaca. Svezak 12. U Zagrebu, Tisak Antuna Scholza. 4°, стр. 353—384.

Владоје С. Југовић: *Сјене*. Мале приповијести. У Мостару, 1902. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. — 16°, стр. 66. Цена?

САДРЖАЈ:

У Министарству (наставка). Из Тасина Дневника. Пише Тасин Милосавић. —

Тајне сузе. Песма Сокољанина.

Аристотело и Платије као природњаца. Од Д-ра Рад. Лазаревића.

Пролећна песма. Мирон. С полског М. П.

Генералова кћи. Роман. Написао П. Н. Потанинко (наставка).

Усамљени гроб. Песма Душана С. Вукића.

Манастир Сопоћани (из путних белешака). Написао Т. Пејатовић.

Знак. Песма М. Симића.

Два говечета (Шер Лоти). С француског Свет. А. Петровић.

Египатска легенда. Болеслав Прус. Превела с полског Ружа Д-ра Винавера.

Листићи (Песме у прози, причине, импресије): 1. Сликe с мора; 2) Пожар. Од Вел. Ј. Рајића. 2. Љубичице. Од Косаре Ст. 3. Помажите

један другог. (Lamennais) с франц. Љубица Ј. Ђ. 4. Сусрет (П. Ремер). Превела Љ. С. А. 5. Стара идеја (П. Ремер). Превела Љ. С. А. 6. Анђео Истине (Рајхарда Фолкера). Превео С. Д. Миљковић.

Бјеристјерне Бјерисон (по немачком).

Уз наше слике.

Хроника (Наука, Књижевност, Разно).

Библиографија.

СЛИКЕ: + Матија Бан. — Сил Карла I енглеског краља (сликао Вај Дајк). — Војислав Илић (сликао Ј. Пешић). — Главна даница Нишке тврђаве. — Манастир Сопоћани с околином. I и II (сликао Т. Пејатовић). — Иконица Бирчанин Илије. — Аљутантура Главног Штаба у Нишу. — Бјеристјерне Бјерисон.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког месеца. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: год. 10 фор. или 20 дин. у злату. Преплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику „Н. Искре“, Капетан Мишина 8.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан Мишина ул. 8.

Краљ.-Срп. Државна Штампарија